NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXXVII. ÉVFOLYAM. 1916. MÁJUS. V. FÜZET.

NÉHÁNY LAP A MAGYARHONI NŐNEVELÉS KEZDETEIBŐL.

Szinte hihetetlennek látszik, hogy a magyar állam csak 1867 után vette programmjába a nőknek nemzeti szellemben való kiképzését. Addig a nőképzés kizárólag a hitfelekezetek és magános vállalkozók gondjaira volt bízva. Ha határkőül fölvesszük egyfelől az 1777. évet, melyben a Ratio educationis megjelent és amely évtől kezdve a nevelési reform úgyszólván egy percre sem szünetel és az 1867. évet, mely után a nőnevelés eddigi intézői mellé az egyleti munkásság és az állam lép, akkor azt kell megállapítanunk, hogy e 90 esztendő alatt a magyarhoni nőnevelés — kevés kivétellel — igen alacsony fokon állott. Míg a fiúk iskoláztatása e hosszú idő alatt szervezet, szellem, módszer tekintetében nagyot haladt, a nőnevelés terén jobbára minden a régiben maradt, a sok sivárság közepette csak néhány város leányiskolája és néhány jóhírű magánnevelőintézet magaslik ki, de az itt nevelt növendékek aránya elenyésző csekély azokhoz képest, akiknek a kiképzése teljesen el volt hanyagolva. A falusi népiskolákban * a leányok rendszerint együtt nevelkedtek a fiúkkal, ugyanazt tanulták, mint a fiúk, hogy különbséget kellene tenni köztük a tantárgyak kiszemelése, módszer, fegyelmezés tekintetében, arról a jámbor falusi tanító nem is álmodott. A nő nemi rendeltetésével, a

* Lásd a következőkre *Pius Desiderius:* Über Erziehung und Unterricht in Ungarn. In Briefen an den Grafen Stephan Széchenyi. Leipzig, 1833. 57. s. k. lapokon. *Ballagi A.:* Nőképzésünk és *Molnár A.:* Prot. Egyház és Iskola. 1877. 77. s. k.

gyakorlati életre való előkészítésével senki sem törődött. A nagyközségekben és városokban a helyzet mégis valamivel jobb volt. Itt a községek, de különösen a hitfelekezetek már külön leányosztályokról is gondoskodnak, ezek azonban rendszerint csak az elemi képzés körében maradtak meg és ezért a műveltebb körök leányaikat vagy külföldi intézetekbe vitték, vagy a házhoz szereztek külföldi nevelőnőket, különösen francia gouvernantokat, hiszen jó sokáig a «francia nyelv volt a nőnevelés alapelve». Ezen rendszer ellen, mely a nemzeti szellemen alig gyógyítható sebeket ütött, a XVIII. század utolsó évtizedétől kezdve éles hangok emelkednek, majd pedig hazai penzionátusok keletkeznek, melyek hovatovább elszaporodnak és a 30-as—40-es évek felé mind nemzetibb szelleműekké válnak. A szabadságharc előtti utolsó évtizedben pedig oly örvendetes lendületet vesz a nőnevelés ügye, — részben Fáy András hatása alatt — hogy még a magánnevelők is kezdik sürgetni, intézkedjék a kormány a leendő családanyák kiképeztetéséről, de ezt a feslő bimbót is az elnyomás korszaka kíméletlenül elfagyasztja. És a pusztító vihar elvonulása után előlről kellett kezdeni a magvetést. A Bach-korszak alatt és után ismét a magánintézetek uralkodtak és jórészt le is járták magukat, legalább a nagyérdemű Molnár Aladár* nem sok jót mond róluk, bár beismeri, hogy jogosultak, «ha közintézetek hiányában a kultúrai szükség kívánja». Már pedig, mivel az állam nem vette kezébe az ügyet, a hitfelekezetekre, különösen a protestánsokra pedig az elemi iskolák és felsőbb fiúiskolák fenntartása is igen nagy terhet rótt, tagadhatatlan, hogy a zárdai neveldék és magáninternátusok, ha egyéb okból nem, már azért, mert a külföldi intézetektől visszatartották a növendékeket, kultúrai szükségletet elégítettek ki. Bizonyos azonban, hogy ezen egész időszak alatt néhány jó intézet mellett sok rossz is akadt, különben nem írná *Takács Éva*** csípősen

* *Molnár Aladár:* A nőképzés hazánkban és a budapesti állami felsőbb leányiskola. Budapest, 1876. 11. lap.

** Tudományos Gyüjtemény 1825., idézve Ballaginál i. h.

általánosítva: «Az egész hazában csak egy olyan leány-oskolával sem dicsekedhetünk, ahol leányaink egy becsületes levélírást, vagy egy házi számadókönyv vitelét, vagy a háznál szükséges számvetést megtanulhassák; annyival inkább egy 18 mérföldnyire terjedő geografiát, vagy húsz esztendeig felmenő históriát, csak a házi rendtartásra szükséges filozófiát, csak a babonáskodástól megmentő fizikát, egy házi kert elrendelésére, vagy egy sütő-kemence építésére szükséges matezist megtanuljanak; annyival inkább magok, házok népe és felebarátjaik iránt való kötelességeikről fundamentumos tanítás nemünk számára az egész hazában nincs.»

Lehet, sok jel tényleg arra mutat, hogy nagyjában egészben így volt 48 előtt és jó ideig 48 után is (lásd pl. Gyertyánffy István: Theano c. munkáját. Budapest, 1915., 63. és 78. s. k.), de bizonyára voltak kivételek is. Ennek igazolására három nevelőintézetet mutatunk be, melyeknek hosszú fennállása, illetőleg vezetőik személyisége arra enged következtetni, hogy az átlagon felül emelkedtek. Velök azért is érdemes bővebben foglalkoznunk, mert alapitóik az elméleti pedagógia terén is dicséretesen működtek. Mellettök aztán a «magánnöveldéknek» se szeri, se száma, majd minden intelligensebb városban volt (Kolozsvár, Temesvár, Nagyszeben, Máramarossziget, stb.). Mivel hazai neveléstörténetünk e szakasza meglehetősen el van hanyagolva, holott a magánintézetek történetének a felderítése nem mellőzhető művelődésünk megismerésénél, (hogyan okuljunk a multból, ha nem ismerjük?), azért néhány szóval megemlékezünk néhány oly rövidéletű leányinternátusról, vagy erre irányuló tervről, melyekről ma alig történik említés.

Kétségtelennek tartom, hogy a XVIII. század utolsó évtizedében és azontúl a protestáns egyházakban megjelenő fiúnevelőintézetek a filantropinizmus eszméinek Magyarországba való átszivárgásával függnek össze. Szarvason, Csetneken, Lőcsén, Késmárkon, Beszterczebányán, Selmeczbányán, Senitzen keletkeznek ilyen intézetek és ezek szolgálnak mintául a leány-

internátusoknak is. Sokszor vezetőjük is azonegy személy. Így pl. *Ambrosius* Sámuel[1] selmeczbányai ev. lelkész 1804-ben alapít ilyen «kettős» nevelőintézetet, mely azonban már 1806-ban az alapító halálával († 1806 febr. 13-án) megszünt. Besztercze-bányán *Kolmeyer* leánytanító alapított ilyen intézetet a XIX. század elején. Működéséről alig tudunk valamit. Az állhatatlanságig agilis *Rumi* Károly György 1810-ben tervezte egy protestáns leányoknak szánt nevelőintézet felállítását *Szomolnokon*[2] azonban aligha lett belőle valami, amennyiben Rumit már a következő évben Sopronban találjuk. Végül fölemlítjük *Hofmann* György Ferencet,[3] aki az aargaui iskolában működött volt és Pestalozzi didaktikai elveitől áthatva 1818 augusztus havára jelenti be a Pesten, a Hatvani-utcában, a Horváth-féle házban leendő tan- és nevelőintézetének a megnyitását. Prospektusában kifejti, hogy a családi élet hibái igazolják a nevelőházak létesülését. Nevelőintézetében a fősúlyt a vallásos-erkölcsi képzésre helyezi. Ez kell, hogy minden értelmiképzés alapja legyen, mert a szellemnek a kedélyben kell gyökereznie. A nevelésnek eszközei mindenekelőtt az intézet nevelő légköre, azután a szépnek, igaznak és jónak megismerése az oktatás segítségével, melynek főelve az öntevékenység, önnevelés előmozdítása. 24 növendéket szándékozik felvenni (6—12 életév között), akik évnegyedenként 125 forintot fizetnek («Conventionsgeld»). Hogy megnyilt-e az intézet és hogy milyen sikerrel működött, erre nézve ezideig többet nem tudtunk kideríteni.

Sokkal bővebb értesülésünk van *Sennovitz Mátyás* (1763—1823) eperjesi intézetéről. 1776-ban az eperjesi ág. h. ev.

[1] Lásd: Samuel *Bredeczky:* Reisebemerkungen über Ungarn und Galizien. Wien, 1809. I. 168—172.

[2] *Annalen der Literatur und Kunst* des In- und Auslandes. 1810., 352—357. A leányok házias és tudományos képzését hangsúlyozza és evégből 20 tantárgyat vesz föl.

[3] *Ueber Erziehung und Unterricht.* Ein Wort zur Ankündigung einer in Pesth errichteten k. k. privilegirten Erziehungs- und Unterrichtsanstalt für Töchter aus gebildeten Ständen von *Georg Franz Hofmann* Philos. mag. . . . stb. Pesth, 1818. 16. lap.

magyar-német egyház a III. és IV. elemi osztály leánynövendékeit elkülönítette a fiúktól s külön tanító gondozása alá helyezte. Ez úgynevezett felsőbb leányiskola első tanítója Poclauff János volt, aki 1776—1784-ig működött Eperjesen. Helyére az ő eltávozása után Sennovitz választatott meg. Ő 1794-ben egy létesítendő leánypenzionátus érdekében felhívást bocsátott ki (Ankündigung eines neuen Kost-fräulein Instituts in Eperjes»). Ebben bennlakó és bejáró növendékekre számít, akik részben az egyház felsőbb leányiskolájában, részben a penzionátusban tanultak volna Sennovitznak és nejének, valamint egyes magántanítóknak vezetése alatt.* Az első felhívás 1794 április 10-éről, a második 1794 október elsejéről van keltezve. (Mind a kettő megjelent latin nyelven az Ambrosius Sámueltól kiadott «Novi ecclesiastico-scholastici annales» című folyóiratban III. 1795. 68—82. lap). Sennovitz felemlíti, hogy a 12 nőtanítvány részére megnyitandó intézet helyes ellátása céljából egyezségre lépett egy férfi- és nőbarátjával. Az egyik «Németország főiskoláiban a legjobb tudományokkal felékesített férfi», aki a hazai nyelveket és a francia nyelvet jól érti, a másik «egy művelt és feddhetetlen nő, aki Svájc jeles leányintézeteiben neveltetett». Mivel azonban 1794 szept. elejéig csak 10 növendék jelentkezett, a két segítőtárs visszavonult és Sennovitz a feleségével (lőcsei származású Topperczer-leány) vállalta a munkát. Ugyancsak megemlíti a második felhívásban, hogy az eperjesi ev. gyülekezet, alig hogy megértette kívánságát, már is öt szobát rendeztetett be az iskola (gimnázium) tágas épületében növendékeinek használatára. «A magyar nemes ifjúságnak hozott valóban rendkívüli jótétemény ez, különösen azért is, mert az ifjúság egy és ugyanazon fedél alatt találja meg a szállást, az iskolát és a templomot.» Nem lesz érdektelen ezzel kapcsolatban az 1795 július 22-én tartott nyilvános vizsgálat lefolyását ismertetni.

«I. A vizsgálat Kollár Erzsébet által mondott imádsággal

* Idáig *Korbély Géza* eperjesi ev. lelkész szíves közlése.

és beszéddel kezdődött. II. Azután a vallástan következett, különösen a szentlélekről és a megújulásról, vagyis a gonoszok életének megjobbulásáról. Szent beszédek is ismételtettek. Változatosság okáért: 1. Hat leány beszélgetést folytatott, melynek címe: «Der Besuch». 2. Kollár Zsuzsánna egy költeményt szavalt. 3. Két leány beszélgetése a természet kellemeiről. III. Vallástörténet és különösen az apostolok története. 1. Hat leány kerti beszélgetése. 2. Glatt Vilma egy költeményt adott elő. IV. Erkölcstan: saját magunk és felebarátunk szeretetéről. A kisebbek azonban néhány életszabályt mondtak el. 1. Hat leány beszélgetése, melynek címe: Die Freundschaft. 2. Két költemény, melynek szerzői Péchy és Engel Jozefa. 3. Két leány beszélgetése Pest és Buda-városáról. V. Földrajz. Általában Európáról és különösen az orosz birodalomról. 1. Hat leány beszélgetése a legújabb eseményekről. 2. Két költemény. 3. Három növendék beszélgetése, melynek címe «Der Besuch auf dem Kirchhof». VI. Lélektan. Itt a lélek erejéről és az emberek boldogságáról volt szó. 1. Hat leány beszélgetése a mostani idő szárazságáról. 2. Költemény. VII. Számtan. A kisebbek példákat dolgoztak a négy alapműveletből, a nagyobbak a hármasszabályból és a számolási rövidítésekből. 1. Hat leány beszélgetése a kender műveléséről. 2. Két költemény. VIII. A természetrajzból általában és különösen az emberről szóló szakaszok. 1. Hat leány beszélgetése a rossz nevelésről. 2. Két költemény. IX. Magyar nyelv. A leányok előbb szabályokat adtak elő magyarul és németül, azután pedig olvastak és fordítottak. Ezeket kérdezések követték a különböző tudományokból, melyeket a tanítványok magok szerkesztettek. X. Dolgozatok. A nagyobbak a gondolkodásban való gyakorlatukat mutatták meg, a kisebbek példányokat mutattak. Végre 12 leány beszélgetést folytatott, melynek címe: «Die Gesellschaft». Nyolc beszélgetést magok a növendékek dolgoztak ki. XI. Záróbeszéddel Péchy Terézia rekesztette be a vizsgálatot.»

Sennovitz intézete ez időtől kezdve megszakítás nélkül működött, jóllehet időnként a háborús viszonyok okozta drágaság

miatt nagy nehézségekkel kellett megküzdenie. Még négy tudósítást és egy szózatot * adott ki a szülőkhöz és ezek alapján összefoglalhatjuk Sennovitz pedagógiai elveit, nevelése módszerét, intézete berendezését. Pedagógusunk abban látja a nőnevelés célját, hogy a leányok lappangó szellemi képességeit elvszerűen kifejlessze és olykép gyakorolja, hogy a leány jövendő asszonyi és anyai hivatására előkészítve legyen. Elveti a divatos nevelést, mely a helyes belátás és hasznos ismeretek meggyökeresztetésével mitsem törődik, hanem a külső illemre vet súlyt és a táncban, rajzban, hímzésban és esetleg még a zongorázásban látja az igazi nevelést. Sennovitz ezzel ellentétben a szív, a jellem kiképzésére törekszik, mely aztán a szelid női erényekben nyilvánul meg; ezenkívül azon van, hogy az esetleges rossz hajlamokat szigorral idejekorán elnyomja. A *testi* nevelés tekintetében nagy gondot fordít arra, hogy növendékei gyomrukat meg ne terheljék, az étkezéseken kívül ne torkoskodjanak, az arc mosásához meleg vizet ne használjanak, hogy ketten az ágyban együtt ne aludjanak; azonfelül folyton megrója a lomha járást és rossz kiejtést stb. A lelki nevelés tekintetében főcélja az önfejűség, rosszindulat, veszekedés, irigység, gyűlölet, kisértettől való félelem, mások lenézése és ilyenféle hibák erélyes irtogatása és velök szemben a jó hajlamokra való szoktatás. Ennek feltétele a *szigorú fegyelem*, ezért csak 8—12 éves leányokat fogad el, mert az idősebbek már nem igen hajlíthatók. A felvehetők száma állandóan 12. A tanítóknak individualizálniok kell, vagyis annyiféle módszert kell követniök, ahány növendékök van. Tulajdonképeni büntetés nincsen az intézetben, mert a növendékek a becsület hangja, a teljesített kötelesség és feddhetetlen magaviselet érzete által vezettetnek. Egyébként minden

* Worte eines Erziehers an alle gute Eltern, denen das Wohl ihrer Kinder am Herzen liegt. Eperies, 1799. — M. Sennovitz Nachricht von seiner weiblichen Erziehungsanstalt in Eperies. 1815. hely. n. Zweite Nachricht ... 1816. Dritte Nachricht 1817 ... S. M. igazgatása alatt lévő eperjesi szorgalomiskolának és azzal egybeköttetett asszonyi nemet nevelő intézetnek tudósítása. Debreczen, 1820.

hét végén szigorú vizsgálat van a tanulók előmenetele vagy hanyatlása tekintetében. A házirend a következő: felkelés nyáron 5, télen 1/27 órakor. Mosakodás hidegvízzel és ugyanezzel a száj és fogak tisztogatása. Reggelire tej zsemlével, vagy gyümölcs fehér házikenyérrel. 12 órakor ebéd, mely a csemegén kívül 4, 5, sőt 6 fogásból is áll. Estére 3 tál étel. Uzsonnára gyümölcs. Tanítási órák reggel 7—10-ig, délután 2—4-ig. Este 6—8-ig, háromszor hetenként táncóra, vagy közönséges szórakozás az e célra bérelt kertben. Ebéd és vacsora után iskolai és házi feladatok, ima, 10 órakor lefekvés. A tantárgyak ezek: Magyar és német nyelv, erkölcstan, vallás, hasznos könyvek olvasása, föld- és néprajz, történelem, természetrajz és természettan, aritmetika, szép- és helyesírás, fogalmazás. (Régebben neveléstan is.) Zene, női kézimunka, rajz. A főtárgyakat maga Sennovitz tanítja a nyilvános iskolában, a melléktárgyakat felesége és leánya, kik a növendékek felügyeletének a tisztét is magokra vállalták. A rajzolást 1816 és 1817-ben Kalliauer Antal, a bécsi képzőművészeti akadémiának tanára tanította, a táncot pedig Mme Gerger, szül. Bienfait. A tanulók száma ez volt: 1815-ben 61; 1816-ban 67; 1817-ben 77 (beleértve a bentlakókat is), tehát évről-évre emelkedett, ami bizonyára jó jelnek vehető. Ugyancsak annak vehető, hogy az internátus nem szünt meg Sennovitz halálával sem, hanem ennek utódja *Schmidt András*,* (aki 1823—1868-ig működött) is fenntartotta és jó hírét még öregbítette. Így ez a leánynevelő-intézet rövid megszakítással 1794-től 1868-ig állott fenn. 1823-tól 1826-ig talán csak azért szünetelt, mert Schmidt András addig nőtlen volt. Sennovitzról a kartársak nem emlékeznek ugyan meg a teljes elismerés hangján (pl. Bredeczky i. m. 173, Genersich János egyszer futólag leveleiben stb.), sőt maga említi, hogy sok félreértésnek és irigykedésnek volt kitéve, mindamellett intézete tisztességes helyet foglalt el az akkori hazai nőnevelés terén. Pedagógiai nézeteiből látjuk, hogy nem volt a fellegekben

* Korbély Géza szíves közlése.

járó teoretikus, hanem hogy reális, megvalósítható célokat tűzött maga elé. Szerzett tapasztalata, emberismerete arra késztette, hogy a tananyagot kevesbítse, hogy keveset kívánjon, de azt alaposan. Kezdetben 100, majd 130 rhénus forintot kívánt a teljes ellátásért, ami bizonyára nem volt sok és mégis nem egy panaszra adott alkalmat. Később a napoleoni háborúk folytán beállott drágaság miatt bizonyára többet kért; a tanításért, írószerekért, könyvekért és női formaruháért mindig külön kellett fizetni. Nem látjuk azonban — és e tekintetben inkább hanyatlást, mint haladást észlelni az intézet tanulmányi rendje fejlődésében, — hogy a női léleknek való studiumokra különös gondot fordított volna. A jó házi nevelést akarja pótolni és kiegészíteni alaposabb, gyakorlatibb oktatással, de arról keveset hallunk, hogy a tantárgyak kiszemelésénél, azok kezelésénél és a fegyelmezés közben a női psziché sajátosságainak figyelembe vételét követelne. Erejéhez és tehetségéhez képest azonban fejleszteni igyekezett intézetét, még pedig, mint maga mondja, nem ismeretesebbé, hanem mind *hasznosabbá* akarta tenni és jóleső önérzettel konstatálja élete vége felé, hogy törekvése a *nádor* tetszését is kiérdemelte. Azért nem üres frázis, ha azt állítjuk, hogy szerencsésebb viszonyok között többre tudott volna menni. Ha a valóságban kénytelen volt is kevéssel beérni, azért voltak neki magasztosabb, átfogóbb eszméi is. Ezt bizonyítja egyik munkájának a tervezete, mely azonban a kellő (állami) támogatás hiánya miatt csak tervezet maradt.* Címe ez: «*Grundlinien zu einem vollständigeren Werke* über bessere Erziehung und Versorgung der niederen Volksclasse und des weiblichen Geschlechts in Ungarn. Nebst einem neuen Fonde ansehnlicher Einkünfte hiedurch zu erlangen. 1801. Hely n., 24. oldal. A művet Ferencz császárnak ajánlotta. Kettőről van benne szó: az alsó néposztályok gyakorlatibb

* A mű egyik ismertetője (Zeitschrift von und für Ungarn III., 1803., 331. lapon) azt írja, hogy S. a legfelsőbb helyről felszólítást nyert az egész munka beterjesztésére, azonban napvilágot még sem látott.

(iparra, célszerűbb gazdálkodásra való) neveléséről és a női nem helyesebb neveléséről, mint amelynek a férfinemmel *egyenlő jogigénye van arra, hogy az államtól neveltessék és elláttassék.* Ez szerinte a kor legsürgősebb szükséglete, melyre saját tapasztalatán és gondolkozásán kívül az *északamerikai államok* példája vezette rá! Itt oly eszméket is érint, melyek a modern patronage körébe esnek. És talán ép azért nem lett a tervezetből könyv, mert újszerű javaslatai nem nyerték meg a konzervativ kormány tetszését, bár a vázlatot különben őszinte lojális szellem hatja át.

Csak rövid ideig működött és mégis tetemes barázdát hasított a magyar nőnevelés terén a sokoldalú *Steinacker Gusztáv* (1809—1877). Más kor gyermeke ő, mint a derék és felvilágosult, de kissé nyárspolgárias Sennovitz. Bécsben született, de Magyarországon tüzes magyarrá lett és az maradt akkor is, mikor egy nagy ausztriai (Trieszt), majd egy kis németországi város ev. gyülekezet szószékéről hirdette az igét. Kiváló egyházi szónok, igazi költői lélek, jeles műfordító, hivatott nevelő volt, aki maga mondja magáról,* hogy a vallás, a művészet és az ifjúság nevelése volt az a szent triász, melynek legkorábbi szerelme és lelkesedése, sőt egész élete és törekvése szólt. Ez a törekvés vezette az egyházi, esztétikai és pedagógiai tevékenységhez. Pályáját megkezdte a költészet ápolásával, azután 1836—38-ig magánnevelő Bánffy báró házánál, hol két fiatal leányt oktatott és ami ritka eset, ezen minőségében meg is nősülhetett. Már ekkor egy nőnevelő-intézet felállításának a tervével foglalkozott («*A leányok neveléséről és tanításáról Magyarországban* egy Pesten felállítandó nevelőintézet tervével együtt magasb és középrangú protestáns leányok számára. Buda, 1837). Az 1838-iki nagyáradás azonban terve kivitelét megakadályozta, ehelyett elfogadta a debreczeni konzisztórium meghívását és átvette az ott felállított hasonló jellegű intézmény vezetését. Itt négy évig

* *Bilder, Studien und Klänge* aus dem Bereiche des Elternhauses... Halle, 1868. XIV. s. k. lap.

(1838—1842-ig) működött, ezen idő alatt gazdag irodalmi tevékenységet fejtett ki pedagógiai téren és e réven *Fáy Andrással* jutott érintkezésbe.* Ezentúl élete végéig lelkészi pályán működik, csak rövid időre, miután trieszti állásáról az osztrák kormány lemondatta, 1853-ban egy weimari leánynevelő-intézet igazgatását veszi át, de csakhamar Buttelstädtban lelkészi állást fogadott el. Hajlama a pedagógia iránt azonban most sem hagyja el egészen, amennyiben lelkes szószólója lesz a Frőbelféle törekvéseknek. Bennünket e helyen azonban csak nőnevelési törekvései érdekelnek közelebbről, melyeknek az *Athenaeum* 1840. és 1841. évfolyamában megjelent cikkeiben és önálló tanulmányokban és beszédekben adott kifejezést.** Látni fogjuk, hogy ezekből más szellem szól hozzánk, mint a tiszteletreméltó Sennovitz szózataiból. Hiszen ezen nincs is mit csodálni, más világ ült a régi helyére, egy hatalmas emberöltő mintegy varázsütésre százados mulasztásokat szeretne pótolni a nőnevelés terén is és Steinacker e lelkes gárda egyik számottevő, de a tényleges viszonyokat is mérlegelni tudó tagja. Tudja, hogy csak fokozatosan lehet magasabb követelésekkel fellépni, ezért a Fáy András korszakos művében (Nőnevelés és nőnevelő-intéze-

* V. ö. *Dr. Adolf Dux:* Denkrede über Gustav Steinacker. Hermannstadt, 1878.

** *Egy leánynevelő-intézet és egy közönséges iskola közötti alapos különbség;* a debreczeni n. t. refor. Consistorium által alapított helybeli leánynevelő-intézetre különös tekintettel. Kifejtve egy beszédben, mellyet a fentnevezett intézetnek első közönséges vizsgálata megnyittatása alkalmával, aug. 15-én 1839. tartott Steinacker Gusztáv. Pesten, 1839. (Szinnyei nem említi.) — Az «*Athenaeum*»-ban megjelentek: *Házi leánynevelésünk állapotjáról, s' annak a közleánynevelőshezi viszonyáról.* (1840. II.) — *Nőnevelés és nőnevelő-intézetek.* Egy-két szó Fáy András hasontárgyú értekezésére. (1841. I.) — *Mire kell leányainkat nevelni és neveltetni?* Közönséges vizsgálati beszéd. Női tanító és tanuló könyvekről. (1841. II.) — Ezek közül az első és utolsó újból megjelent a következő kötetben: *Tapasztalások és intések a nőnevelés mezején* minden lelkes szülék, nevelők s a nevelés szent ügyét szívökben hordó hazánkfiai számára írta *Steinacker Gusztáv.* Előszóval bevezeti *Fáy András.* Pest, 1842. (V. ö. Szelényi Ö.: Pedagógiai törekvések Magyarországon. Uránia, 1915.)

tek) a leányok kiképzésére követelt négy évi időt egyelőre kivihetetlennek tartja, mert szerinte már annak is örülni kell, ha a szülők lassan megszokják, hogy leányaikat a házi nevelésen kívül rövid időre (két év) nevelőintézetbe is adják. Különben Steinacker is élesen kifakad a korabeli divatos nevelés ellen, melynek elég volt, ha a leányok szarkakönnyűséggel franciául meg angolul csacsogtak, néhány operaáriát és szonátát eljátszottak és a társadalom minden divatfordulataiban jártasok voltak. Nem kint, hanem *bent, a drága hon kebelében* kell nevelkednünk, kiáltja Steinacker. A sikeres neveléshez pedig szükséges, hogy asszonyi gondosság mellett *szilárd férfikéz* kormányozza a nevelés egyöntetű munkáját. A nevelőintézetben családias szellem uralkodjék, hogy az ifjú szívekben megalapítsa a vidám életszemléletet és a karakter ama szilárd, nyugodt elhatározását, mely minden helyzet és viszony közt tiszteletreméltólag tartja fönn magát. Ismételten hangsúlyozza, hogy a leányiskolában nem a tanítás a fő, hanem a nevelés, a tanításban pedig a fősúlyt a természetes tehetségek önmunkás kifejlődésének elősegítésére kell helyezni. Az általa kontemplált intézetbe 8—15 éves leányokat akart volna fölvenni és azokat három csoportba (osztályba) elhelyezni. Az I. osztály Steinacker programmjában megfelel az elemi foknak azzal a különbséggel, hogy már itt magyar, német és francia nyelvet tanítanak, ami bizonyára túl sok. Ez a terve ugyan nem valósult még, de valószínű, hogy első cikkében fejtegetett elveit később nagyjában a debreczeni nevelőintézetében alkalmazta, melynek belső életéről azonban sajnálatunkra semmit sem sikerült megtudnunk. Cikkeiből, beszédeiből azonban némileg sejthetjük, hogy mit akart és mit tett. A cél leányainkat *emberekké* képezni a szó legszebb értelmében. A mai napon — úgymond — a művelt férfi boldogítására korántsem elég, hogy a nő jó gazdasszony, de egyébként együgyű és míveletlen legyen, hanem a gazdasági tökélyek mellett *hasznos ismeretekkel és helyes elvekkel gazdagított eszmét, elhatározott gondolkodási módot, női érzést rejtő szivet kívánnak a férfiak.* Nem szabad azonban az ú. n.

nőemancipációig menni, mert minden természetes viszony és rendeltetés felforgatása érzékenyen megbosszulja magát, mind az egyesek, mind a köz boldogságára nézve. Ezen általános emberi nevelés mellett azonban *polgárokká* is kell nevelni a nőket: tanulják meg korán *magyar nőknek* érezni magukat, szeretni hazájokat és nemzetöket és értök minden hivatásuk körén túl nem eső áldozatra is késznek lenni. Steinacker tisztában van a női nem rendeltetésével és ennek különleges oktatási és nevelési igényeire is ügyel. Ezért tüzetesen kifejti a közönséges *(elemi) iskola* és *leánynevelő-intézet* között fennálló különbségeket. Az elemi iskolában elemi oktatást nyernek a tanulók, a leányintézetbe csak alapos iskolai vagy házi oktatás után vehetők fel. Amott anyanyelvökön tanulnak mindent, itt idegen nyelvvel (a némettel) ismerkednek meg; amott csak «tudományos» oktatás, emitt «időt emésztő» tárgyak is (kézimunka, tánc és rajzoktatás, zene és éneklés). Az iskola elsősorban oktat, a nevelőintézet jellemképzésre törekszik. Itt kell a nevelőnek megmutatni a nevelői hivatottságát. De akár a nevelőintézetben, akár a háznál folyik a leány nevelése, — *hiszen a leánynevelő-intézet csak helytartósága lehet a házi nevelésnek*, — a figyelemnek a testi, szellemi és vallásos-erkölcsi nevelésre egyaránt ki kell terjeszkednie. A leányokat idejekorán célirányos gyakorlás által testileg erősíteni kell, mely célra a rendes testgyakorlás szükséges. A *szellemi* nevelésnek azon elvből kell kiindulnia, hogy az asszonynak a maga természetes rendeltetéséhez nem ugyan tudákosságra, de igazi és alapos műveltségre van szüksége. A *vallásos-erkölcsi* nevelés (jellemképzés) terén a szülők gyakran vétenek az egység, pártatlanság és emberség ellen, amennyiben a családban történik a leány nevelése. Az első azt követeli, hogy atyának, anyának, nevelőknek, rokonoknak, cselédeknek egy elv szerint kell dolgozniok, egyazon lélektől áthatva lenniök; továbbá pártatlanoknak kell lenni a szülőknek leányaikkal és a nevelőkkel szemben, ha a nevelőnő arra való, emelje fel az asszony barátnéjává. Végre az emberiség alapelve akkor valósul meg, ha a szülők a

nevelőket nemes bánásmódban részesítik és leányaikban nem a jövendőbeli grófnőt, bárónőt, nemes kisasszonyt, hanem csak a leendő embert, asszonyt, hitvest és anyát akarják nevelve látni. Általában «*az igazi női jellem formálásánál nem annyira egyes tettekre kell tekintenünk, mint inkább azon lélekre, mely őket lelkesíti, nem a külformára, hanem a beltartalomra*». Steinacker sohasem feledkezik meg arról, hogy az emberi műveltség mellett a *sajátos női műveltséget* ne hangsúlyozza. Ezért külön tanulmányt írt a nőnevelésnél használandó tankönyvekről. Szerinte megnehezíti e kérdés megoldását az a nagy tarkaság, sőt önkény, mely a leányiskolák szervezetében észlelhető. Még a protestáns leányiskolák tanterve sem egyöntetű. «Valamint közönséges, úgy magán-nevelőintézetnél is a kor, előismeretek, taníttatási tárgyak, idő és rendszer tekintetében a legtarkább a vegyület.» E tömkelegbe kell először rendet belevinni és csak azután lehet oktatókönyvekről gondoskodni, melyek kétfélék, aszerint, amint a tanítók, vagy a tanulók kezébe vannak-e szánva. Mert a fiúk részére szerkesztett tankönyvek nem mind alkalmatosak a leányoknak, különösen azon tárgyaknál nem, melyek a szívre és jellemre hatnak. Steinacker maga is írt két ilyenféle tankönyvet. Az egyik a «*Női hivatás és társalkodástan*». Vezérvonal honunk érettebb növendékei és leányai számára. Pest, 1842. Ez nem eredeti mű, hanem *Campe: «Väterliches Rat an meine Tochter»* c. nagyobb munkájának a kivonata. Tartalma ez: *A)* Bevezetés. Női rendeltetés. I. Testi, II. Lelki, III. Erkölcsi jelességek. *B)* Társalkodástan. Bevezetés. I. Ált. emberi festmény vázolatja. II. A finom és bőségbe merült világi emberek jellemfestésének vázolatja stb. Van e könyvben amolyan hivatási etika, továbbá erkölcs-, illem- és lélektan, gyakorlati életszabályok az emberekkel való érintkezésben. Ma bizonyára másképen és jobban írnának meg ilyféle művet, de a maga idején ez is jótékony hatást tehetett, figyelmeztetvén a női nemet sajátos rendeltetésére. Steinacker második ilynemű könyve az *Elméleti és gyakorlati német nyelvtan*, leginkább honunk leánynövendékei

számára. Pest, 1842. A negyedik kiadást Ballagi Mór javította (Pest, 1855). Ez is jó könyv volt a maga idejében. A nyelvtanon kívül fordítási gyakorlatokat tartalmaz és a Steinacker tankönyveit jellemző «önvizsgálatot szolgáló» kérdéseket. Érdekes, hogy életének utolsó fordulata előtt szóvá tette a vallásoktatás kérdését és e téren is reformokat követelt. Hibáztatja, hogy a gyermekekkel már 8—9. évökben *könyv nélkül tanultatják a kátét*, mely nem nekik való. Nem is a vallásos oktatás a fő, hanem a *vallásos nevelés*, az Isten utáni vágyódás fölkeltése. *A gyermekeket 11—12 éves koruk előtt nem kellene a templomba vinni*, ha pedig e korhatár eltelte után elvisszük, arra kell szoktatni, hogy valamit a szentbeszédből otthon elmondjanak. Bizony ebben «mai nézőpontból is sok igazság van». Általában, Steinackert önálló gondolkozású, szerencsés tapintatú pedagógusnak ismertük meg. Nézeteit egészséges, demokratikus és nemzeti szellem hatja át. Világosan látja a célokat és gondosan keresi az azok megközelítésére szolgáló módokat. Sikerrel működött a gyakorlati pályán is, de úgy véljük, hogy mégis a folyton növekedő nehézségek vagy legalább az a gondolat, hogy működése nem bír az állandósulás kilátásával, vette el kedvét a nevelői működéstől és késztette arra, hogy a lelkészi hivatásnak szentelje életét. Nem is lehetett könnyű feladat az akkori Debreczenben a nemzeti szellem megóvása mellett a német kultúrát megkedveltetni! Hogy mi történt az ő intézetével eltávozása után, nem tudjuk, mert a leánynevelés története Debreczen városában tudtunkkal még nincsen megírva. Mindenesetre sajnálni való dolog, hogy e nemcsak hivatott, de választott férfiú 1842 után végkép búcsút mondott a magyar nőnevelés ügyének.

Egészen más jellemű egyéniség a Steinackerrel majdnem egykorú, de fiatalon elhúnyt *Seltenreich Károly* (1813—1855), aki szintén rászolgált, hogy vele bővebben foglalkozzunk. Hisz neve a mai nemzedék, különösen a budapesti előkelő körök emlékében is él.* Míg Sennovitz és Steinacker a külföldről hozták

* Seltenreich Kornél szíves közlése.

sokoldalú műveltségüket, Seltenreich a «self-made man»-nek a példája. Igen tehetséges ember, született nevelő, pompás megfigyelője a gyermeki léleknek,* amolyan bohémtermészet a szó jó értelmében, aki érdekes személyiségével felejthetetlen hatást tudott gyakorolni a növendékeire. Mindenfélén törte a fejét, minden iránt érdeklődött. Egész fiatalon került Balassagyarmatra hajniki Bezegh Rozália nőnevelő-intézetébe (mely varróiskolából lett azzá), kivel csakhamar házasságra lépett. 1846-ban Pestre helyezték át intézetöket, mely csakhamar jó hírnévhez jutott. Pedagógiai nézeteit 1848-ban fejtette ki két cikkében. Az első a «*Nevelési Emléklapok*»-ban jelent meg e címmel: «A női hivatás képezésének fontosságáról.» (82. s. k.) A második a «*Pesti Divatlap*»-ban (Reform és nőnevelés I., 649. s. k.), nemsokára az első cikk után. Mindkettő nehézkes nyelven van megírva, de tele helyes állításokkal és javaslatokkal. Első cikkében abból indul ki, hogy hiányzik az országban az egyest és az egészet összekötő kapocs «az osztályok és nemzetségek igazi hivatású képezése, mely kölcsönös méltánylatot», kölcsönös bizalmat idéz elő. *Az egész nép* és ne csak annak egyes része álljon a műveltségnek azon fokán, hogy azután egy tökéletes összhangzó egészet képezzen. «Az álnevelési és oktatási irányban rejlik a kor romlottságának sajátképeni gyökere.» A nevelés elsősorban családügy (itt Herbartot idézi!), de mivel az anyák legkevésbbé sem törődnek nevelői feladatukkal, az iskolák, zárdák és magánintézetek vállalták magukra ezt a feladatot. Azonban az iskolák csak oktatásra szorítkoznak, a zárdák nem nevelnek kellőleg a családi életre és nem képesek a valódi honszeretet érzelmeit felkelteni, a magánintézetek is csak akkor, ha bizonyos feltételeknek felelnek meg. A nőnevelő-intézetnek mindenekelőtt nem szabad függni a vegyes közönség ízlésétől. A kiképzés idejét szabályozni kell. Az intézet vezetőségének nagyobb «rangfokot» kell adni, mint eddig. A lelkészek tartsa-

* A Neue Declamationen für Töchter. Pest, 1846. c. gyüjteményben több költeményben a gyermeki lélek pompásan megnyilatkozik. Másokban a reflektáló költő szól hozzánk.

nak külön gyermekistentiszteleteket. Ügyelni kell a környezetre és végül arra kell törekedni, hogy az intézet az állam bizalmát megnyerje. Halaszthatatlanul szükséges *női mintaintézetek felállítása* minden rangú ifjúság, vagyonosak s szegényebb sorsúak, valamint árvák számára. Ezek idővel *nevelő-szemináriumokká* alakulhatnának át, úgy hogy a külföldi gouvernante-októl függetleníthetnők magunkat. Második cikke március idusa *után* készült. Újból felhívja a figyelmet a nőnevelés elhanyagolt voltára. A nagy politikai reform célja előteremteni a művelődés korszerű terjesztését és a *népeket elavult előítéletek* és intézmények álmaiból őseredeti méltóságukra felemelni. Az ilyen reformnak azonban csak akkor van haszna, ha a nemzetnek vérévé válik. Már pedig e tekintetben a női nemnek van kiszámíthatlan hatása. Hogy azonban e feladatnak megfeleljen, a nőt gondosan elő kell készíteni hármas (női, gazdasszonyi és anyai) hivatására. (*Vahot I.*, a Pesti Divatlap szerkesztője e szavakhoz jegyzetben hozzácsatolja «és legyen a nő emellett minden áldozatra kész honleány is»). Csakhogy ma a honi nőnevelés — mondja Seltenreich — csupa divat és ízlés dolgává aljasult. *Anyagi* tekintetben egyszerű életmód helyett a leányok jó korán elpuhulnak és nyalánkságon hízlalva elpusztulnak. *Értelmi* szempontból, ahelyett hogy észszerű tanmódszer által valódi hivatásukkal összhangzó lelki fejlesztést nyernének, lélekölő gépiességgel oktattatnak, a gyarló tankönyvekben pedig a *tudományok felekezeti színezetet* nyernek. Erkölcsi tekintetben az a baj, hogy nem serkentik a leányokat női erényekre, hanem vagy a hiú anyák, vagy erkölcstelen cselédek kezén romlanak meg. A gyermekbálok, szavalati ünnepélyek, színielőadások, francia regények olvasása szintén nem járulnak hozzá a nemes női jellem fejlesztéséhez. Az ilyen módon nevelt nők képtelenek a szabadság áldásainak megőrzésére. Legfőbb ideje, *hogy az állam maga gondoskodjék a női nem helyes képzéséről.* Látjuk, Seltenreichra is átragadt a magyar szabadság hajnalának lázas hangulata. Persze, az ő óhaja sem teljesült, ő továbbra is megmaradt magánnevelőnek, de nagy eredmény volt már az is,

hogy intézete nem szünt meg a világosi katasztrófa viharai alatt sem, hanem az után is fennállott és megőrizte németnyelvűsége mellett is hazafias szellemét. Maga Seltenreich korán elhúnyt ugyan, de hitvese, a kitünő Bezegh Rozália nemcsak hogy fenntartotta, de még tovább is fejlesztette.

A kezdődő intézet programmját még maga Seltenreich közölte.* Három osztályról van szó. «Általános képezési tárgyak»: magyar és német nyelvbeni oktatás, olvasás, szép- és helyesírás, írásbeli fogalmazás, szavalás; vallás- és erkölcstan, női hivatás és háztartástan, természettan és története, közönséges földleírás, különösen pedig Magyarországról; a világ és magyarok története, az emberi test ismerete, egészségtan, hitregetan, elmebeli gyakorlások, fej- és számjegyekkel való számolás, női kézimunka s francia nyelven való társalgás. «Különös képezési tárgyak»: ú. m. idegen nyelvek, rajzolás, zene, éneklés, tánc. Az oktatás nyelve részint a magyar, részint a német. Az oktatási modor korszerű s gyakorlati, a test, szív és lélek mulattatásai vidítók és képezők. Az oktatási eszközök következők: természetgyüjtemény, fizikai szerek, képtár, valamint tudományos s más az ifjúság számára írt könyvek tára. Az élelem: reggelire leves, vagy tej és kenyér, uzsonna az időszakhoz alkalmazva, ebédre négy, vacsorára pedig három tál étel. Teljes ellátásért és a rendes tárgyakban való tanításért fizetendő évenkint 240 frt p. p.; a rajz, tánc, francia és zongorában való oktatásért külön. Kissé megijedünk, mikor azt halljuk, hogy a rendes tárgyakat mind maga Seltenreich tanította az «általa sajátlag kidolgozott tanítási rend» szerint, de ez abban a korban nem volt szokatlan. Csak a melléktárgyakat bízták bejáró tanerőkre. Az intézet fellendülésével több tanerő alkalmazása vált szükségessé.** A 60-as évektől kezdve hat osztályból állott és az elemi foktól 16—18 éves korukig fogadta be a leányokat, mikor is a benntlakó 1—2 nevelőtől eltekintve, 8—10 tanár volt alkalmazva. A növendékek száma

* Nevelési Emléklapok. V. 1848. 157—158.

** Dr. Benda Ödön szíves közlései.

is fokozatosan növekedett. A 70-es évek első felében évi 170 volt a növendékek teljes létszáma, köztük 30 bentlakó. Az összes ott nevelt növendékek száma az intézet megszüneséig (1884) 4000-re tehető. Bár a házastársak protestánsok voltak, az intézet még sem mondható felekezeti szelleműnek. Ez abból is kitünik, hogy amikor a Bach-uralom alatt megtiltották, hogy a protestánsok által fenntartott intézetekbe katholikus gyermekek is járjanak és ezáltal a Seltenreich-féle internátus válságos helyzetbe jutott, épp befolyásos katholikus emberek eszközölték ki e rendelet visszavonását, bizonyára olyanok, kiknek gyermekei az intézetben nevelkedtek. Kiemelendő még, hogy az intézetet épp a legelőkelőbb családok sarjadékai keresték fel és igy könnyen érthető, hogy Seltenreichné (oldala mellett nővére Bezegh Libória állott, ki neki főleg a háztartási teendőkben segédkezett) szép vagyont hagyott hátra. De azért igazságtalanság volna azt hinni, hogy az egész vállalat nyerészkedésre volt alapítva. Jó hirét mégis csak ki kellett érdemelnie és Seltenreich éppenséggel nem volt a spekulánsok fajtájából való.

E sorokban tehát megismerkedtünk három híresebb nevelőintézettel és ezek kapcsán három nagyrészt elfelejtett magyar népedagógussal. Ők hárman mintegy megtestesitik a magyarhoni nőnevelés haladásának egy-egy lépését. *Sennovitz* intézetében minden érdeme mellett még hiányzik a nemzeti érzés erősebb lüktetése, oly korban fáradozott, mikor még csak a hitfelekezetek és magánnevelők törődtek a leányok nevelésével, de ő már sejti, hogy az államnak is van hozzá köze; *Steinacker* dolgozataiban a nemzeti szellem erélyes hangsúlyozása mellett feltünik több helyes és új pedagógiai elv és vezéreszme, különösen a női-nem sajátosságából folyó külön didaktikai igények kiemelése; mint egyházi ember azonban főleg a felekezetek nevelői kötelessége lebeg a szeme előtt, az államra nem igen gondol; az állam teendőit a nőnevelés terén leghatározottabban *Seltenreich* hangsúlyozza és az új kormánytól várja eszméje gyakorlati megvalósitását. Nem rajta és nem az új kormányon mult, hogy ez akkor meg nem történhetett. «A leányzó nem

halt meg, csak aluszik» — lehetne erről is mondani és ezúttal Molnár Aladár volt az, aki feltámasztotta.

Ma, amikor oly hangosan sürgetik a leánynevelésnek tudományosabb és gyakorlatibb irányban való kifejlesztését, gyakran hangzik fel ez a jelszó: «vissza Molnár Aladárhoz!» Ha pedig a multból akarunk okulást meríteni a jelen reformküzdelmeihez, hogy az egyoldalú megítéléstől megkíméltessünk, akkor semmi sem áll útjában annak, hogy a Molnárnál korábbi mult is példát, tanulságot szolgáltasson számunkra. És akkor eljutunk a bemutatott három férfiúhoz is. Igaz, hogy a magánintézetek fénykora ma már lejárt, a felekezeti nevelés is erős támadásoknak van kitéve, három nevelőnk pedig még ezen keretek közt mozog. De azért egyet és mást ő tőlük is tanulhatunk. Így több megszívlelendő igazságot mondanak ki, melyek annál nagyobbra értékelendők, mert nevelői tapasztalataik beszűrődései, és ha talán nem is tetszenek újaknak, úgy megerősíthetnek az eddig is helyesnek tartott út követésében.

Aztán egy másik tanulsággal is lépnek elénk. A három intézet közül kettő azért maradt fenn több nemzedéken keresztül, mert amit Seltenreich oly fontosnak tart, hitvestársak álltak az élén, tehát *a családi életet igyekeztek helyettesíteni,* ami lehetségessé vált azáltal, hogy korlátolt számú növendéket vettek föl. Ez egy kissé gondolkodóba ejthet ma, amikor az internátusrendszer ismét divatossá kezd válni, de nem az az iránya, mely a családi otthont utánozza, hanem a kaszárnyarendszer szerint vezetett internátus, mely szükségszülte intézmény különösen nagyvárosokban, de melynek bizonyára komoly hátrányai is vannak. Igaz viszont, hogy ezen családiasan vezetett magánvállalkozású internátusoknál könnyen az anyagi haszon szempontja válik irányadóvá, amely veszély az állami és egyházi internátusokat kevésbbé fenyegeti.

Az is világos egyébként, hogy ha valahol, akkor a pedagógia ezen fejezetében az első és utolsó: *a nevelők személyes arravalósága.* És e tekintetben a három említettünk nevelő, ha nem is érte el az ideált, de törekedett, haladt feléje becsületes, férfias odaadással.

Dr. Szelényi Ödön.

A HÁBORÚ ÉS A NŐNEVELÉS JÖVŐ IRÁNYA.

Nincs a világon izgatóbb téma «a ma» problémájánál. Annál «a má»-énál, amely a mult erényeiből és vétkeiből, örömeiből és szenvedéseiből, tudásából és szellemi sötétségéből született és szülője a ködös, a fátyol millió ráncaiba betakart jövőnek. Ez a «ma» bőkezűen jutalmaz vagy irgalmatlanul büntet aszerint, amint a mult az egyesek és a nemzet szellemi és anyagi erejével sáfárkodott, jóra vagy rosszra fordította, megnemesítette vagy megsemmisítette az erkölcs, a humanizmus, a becsület, a jog, a tudomány, a művészet, a kultúra eszméinek uralmát. S ezen eszmék vagy ezekkel ellenkező irányba ható erők eredője mutatja a jövő fejlődés útját és azt a módot, ahogyan az emberiség a maga tökéletesedését előbbre vinni és boldogságát megtalálni akarja és tudja.

S ki tagadhatja, hogy a jövő boldogság előre elképzelt képe az érző, gondolkodó, hazáját féltő, nemzetéért remegő ember szemében kissé sötét, sőt ijesztő volt? E kép megfestéséhez a jelen inkább fekete, mint világos, inkább homályos, mint derűs színeket kevert.

Társadalmunk válságokban vajudott. Nemzeti létünk minden megnyilatkozására gyökeréig rárakódott a penész. Tekintélyeinket az önbálványimádók törték szét. Intézményeinket a cinizmus szúja kezdte megőrölni. Az álprófétáknak hangjából élesen kirezgett a megfizetett aranyak csengése. Az irodalom és művészet szent világában vásári zaj ütött tanyát. Az emberi szellem nemes értékeit a dulakodó, egymás portékáit szidó kalmárlelkek a nagy közönség elől elrejtették. A köznek önzetlen szolgálása helyét a

legrútabb önzés váltotta fel. A kötelességérzet szinte kihalt. A főhelyért, az anyagi előnyökért hátborzongató harc folyt, amelyben a legszemérmetlenebb alkudozással minden eladható és megvehető volt. «Kutyáknak harca ez egy konc felett!» — kiáltja Madách Ádámja e kép láttára.

És a nő hogyan állotta meg helyét ebben a zűrzavaros forgatagban? Az a nő, akinek értéke megteremtése pillanatától kezdve a legellentétesebb hullámzásoknak volt alávetve? Hol rabnő, hol rabszolgatartó. Egyszer közönséges árúcikk, máskor milliók élete felett rendelkező uralkodó. Volt idő (a középkorban), amikor a nőt csak «szükséges rossz»-nak tartották; pár század mulva pedig, amikor 1854-ben IX. Pius pápa dogmává emelte Szűz Mária szeplőtlen fogantatását, a legmagasabb piedesztálra emelkedett a nő anyasága révén. A kiválóbb gondolkodók közül Diderot a nőt udvaroncnak, Montesquieu szeretetreméltó gyereknek, Rousseau férfigyönyörök forrásának, Schopenhauer, Nietzsche, Möbius alsóbbrendű teremtésnek tartja, míg John Stuart Mill, Condorcet, Hippel stb. azt bizonyítják, hogy a nő a férfival mindenben egyenrangú és egyenértékű lény, akit éppen ezért a férfival egyenlő jog illet meg a köz- és magánéletben egyaránt.

Korunk a nő belső: lelki és szellemi értékének ezen ingadozó megállapításai felett biztos ítéletet nem tudott hozni. Ezt a kérdést sok egyéb mással megoldatlanul fogja a jövőnek átadni.

Ezzel szemben biztosan megállapítható az a tény, hogy a nőnek külső: testi értéke határozottan emelkedett, még pedig a nő előnyére. És ez nem is lehet másként olyan korban, amidőn az erkölcsi érzés mélyen aláhanyatlott és az érzékiség viszi a vezető-szerepet az irodalomban, ahol a szerelem érzékcsiklandozó oldalát festik; a színházban, ahol a sikamlós darabok vonzzák a legtöbb közönséget; a művészetekben, ahol az erotikus hatásokra való törekvés szembetünő, sőt még a tudományba is belopódzott Kraft-Ebing, Iwan-Bloch-féle könyvek segítségével, közvetítésével. Ezek lassan meggyöngítették a női szemérmet, alázták a női méltóságot és arra késztették, hogy olyan divat-

nak hódoljon, mely teste idomainak kidomborítására a legalkalmasabb. Ez a közszellem tette a modern nő túlnyomó többségét alkalmatlanná minden testi munkára és mételyezte meg lelkét annyira, hogy gyermekei nem találták meg benne a gondos anyát, férje a hű feleséget, odaadó munkatársat, a családi vagyon megőrzőjét és gyarapítóját.

A mai nők nagy részéből hiányzik a kötelességérzet és mély, bensőséges, erkölcsi élet helyett felületes, külsőséges, érzéki életet él. Csak azt nézi: mire van neki joga, de hogy a jogok kötelességekkel is járnak, arról hallani, tudni sem akar. Legfiatalabb korától kezdve csak egy gondolat, vágy tölti el egész valóját, amelyre minden energiáját elpazarolja: minél előbb, minél jobban férjhez menni. Ennek a célnak feláldozza lelke minden jobb érzését. Alakoskodik, színészkedik, igazi «én»-jét elrejti, csakhogy célt érjen. Ezzel megszokja a külvilágnak, a látszatnak való élést. Ha célját végre eléri: férjhez megy, családjával törődik a legkevesebbet. Sőt unja magát otthon. Kimegy hát a világba, ahol asszonyvolta szabadabb mozgást biztosít neki, amit a legnagyobb gyönyörrel aknáz ki. Ebben a hozzá hasonló társadalom támogatja. Viszonyait nyiltan tárgyalni, erkölcstelenségét szemére vetni, emiatt őt felelősségre vonni — nem lehet. Ott a női becsületet védő törvény, amely nem a tisztességes asszonyt menti meg a szennyes rágalmaktól, hanem az erkölcstelent támogatja bűnös, gyönyört kereső útjában. Ez a biztonsági érzés növeli az asszony merészségét és minél mélyebbre sülyed, annál magasabban hordja fejét.

De nem kisérjük tovább a nőt élete további folyásában. Hisz ezer meg ezer példányt látunk belőlük, akik homlokegyenest ellenkeznek azzal az eszményképpel, amelyet a férfi lelkében megalkotott és szívében hord az igazi, az ideális nőről és akikre a nemes lelkű nők elnyomhatatlan lelki undorral néznek.

A háború az egész nemzetet alapjában megrázta. Kell, hogy e rázás következtében lehulljon a sok álarc, kendőzés; lelepleződjék a millió értéktelen hamisság, feltáruljanak a véres, a fájó

sebek. Kell, hogy megváltozzanak azok, akik a háborúban magukon érezték a halál jéghideg tekintetét és e tekintettől megrémültek, mert szeretteiktől való örök elválás és ezzel az ő rájuk várható nyomor, szenvedés, elhagyatottság réme meredt feléjük; akik féllábbal már a túlvilág kapujában állottak és ott megtanultak hinni az Isten irgalmában, bizni az ő kegyelmében és segítségében; akiknek lankadó, fáradt kezéből a hazaszeretetnek szent érzése nem engedte kihullani a fegyvert; akiknél a távollét, az elmulás gondolata az anya, a feleség, a gyermek képét a megkivánás varázsának ezernyi szépséges színével vonta be; szóval akiknek szemében az élet értéke hihetetlen mértékben felszökött és ez értékek között legbecsesebbeknek éppen az eszmeiek tüntek fel: Isten, haza, trón, család, amelyeket pedig vagy kinevettek, vagy kigúnyolva, lesajnálva, lekicsinyítve láttak; míg ezekkel szemben az érzéki örömök eltompultak, elhomályosodtak és a pénz, amely után annyit gyötrődtek, szaladtak, értéktelensége miatt egyszerre elveszítette vonzó erejét. E különféle benyomások hatása alatt, testi szenvedések, lelki gyötrődések után a háborúból visszatérő férfi nem lehet az, aki volt, mielőtt a háborúba ment. És lehetetlen, hogy ezek az erkölcseikben, gondolkodásukban, felfogásukban, érzésükben megváltozott erős lelkek hazatérve a háborúból az ütközetek rettenetes borzalmai között megszeretett és hozzájuk, lelkükhöz tapadt eszményeket ne akarnák az egész társadalomban érvényre juttatni. Ezek a megtértek megtérítik a nemzetet is a becsület, tisztelet, a szép, jó és igaz eszméinek. Ez a nemzet testét átjáró, új, friss, egészséges vérkeringés kiveti magából a betegség bacillusait és egészséget visz be magába a lélekbe is, biztosítani fogja az erkölcs uralmát embertársa életének mindenféle megnyilatkozásaiban és a nő sem testének szép formáival, hanem lelkének nemességével, szellemének fennköltségével fog hódítani.

Ezt az általános átalakulást, a mostani közszellemmel ellenkező kilengést legelső sorban a pedagógiának igen érzékeny szeizmografja veszi észre és jelzi.

Alexander Bernát «A háború, mint nemzetnevelő» című

cikkében kimutatja, hogy a XVIII. század az értelmi felvilágosodás kora, a XIX. század az akarat, a cselekvés, a vállalkozások kora, a XX. századról pedig azt állapítja meg, hogy az erkölcsi élet renaissanceának kell lennie.

Azzá fog lenni, mert nevelésünk *középpontjába előbb-utóbb az erkölcsi nevelést tesszük.* Ma az értelemnek minél tökéletesebb és minél könnyebb úton való kiművelése teszi a nevelés legelső rangú célját. Ezért folynak viták tanügyi folyóiratainkban, összejöveteleken a tanítás könnyítéséről, a tananyag rövidítéséről, az érettségik és általában a vizsgák eltörléséről, a növendék munkáját megkönnyítő szemléltetés terjesztéséről, a feleslegesnek hirdetett klasszikus műveltség teljes kiszorításáról. Ma az a jó professzor, aki — ha tán keveset is — úgy tanít, hogy a növendék már az iskolában minden feladatát úgy elvégezze, hogy otthon semmi munkája se legyen. Már pedig a fiú, leány az így kapott szabad időt nem tudásának gyarapítására, szellemének kiművelésére, erkölcsi érzéseinek megszilárdítására fordítja. Ezt éppen korunk igazolja, amikor Brunetière, Tolsztoj Leó, Bodnár Zsigmond a tudomány csődjéről panaszkodnak, Nordau Miksa és társai pedig hatalmas köteteikben bizonyítgatják korunk erkölcsi csődjét, hihetetlen mértékben való lesüllyedését.

Már a XIX. század elején szomorúan állapította meg Hegel, hogy a közönségnek nem kell semmi eszmei dolog, becse csupán a gyakorlati tudásnak, ügyességnek van. Ez a gondolkodásmód a század folyamán még jobban megerősödött és napjainkban érte el tetőpontját. Ez a reális, kézzelfogható, az életben azonnal aprópénzre felváltható hasznossági elv hatja át iskoláink reformátorait is. Ezért adnak előnyt a reális tárgyaknak azokkal szemben, amelyek *csak* lelki műveltséget adnak. Ezt a hasznossági elvet pedig nagyon csínján kell érvényesíteni a nevelés keretében, mert éppen a háború mutatott reá, hogy az erkölcsi erő mindennél többet ér s az fog diadalt aratni még a túlnyomó anyagi erő ellenében is, «akinek idegei jobban bírják» Jó ideg feltétele pedig nemcsak az egészséges, erkölcsös, józan

életet élő test, hanem az egészséges, a nemes eszmék magaslatára emelkedni tudó lélek is. Egyik a másik nélkül nem tud meglenni. Egybekapcsolódnak, mint az órakerekek fogai.

Szinte hallom az ellenvetést, hogy nevelésünk eddigi eredményeivel meg lehetünk elégedve, mert fiaink bátran megállják helyüket a csatatéren, leányaink pedig otthon a szeretet áldást fakasztó munkáit végzik el nagy lelkesedéssel. Ez igaz. Fiaink dicsőséget és elismerést szereztek a magyar névnek. Leányaink, asszonyaink pedig dicséretreméltó ügybuzgósággal végzik el a betegápolás, a jótékonyság és könyörületesség munkáit. De azt el kell ismernie minden elfogulatlan gondolkodónak, hogy ezt az eredményt éppen ama tantárgyaknak köszönhetjük, amelyeknek pusztán tudást nyujtó kereteit kitágíthattuk nemes érzések felkeltésével, a szent hagyományok ápolásával, nagy fiaink emlékének tiszteletével, a vallás igéinek hirdetésével, a magasabb erkölcsi szempontoknak kiemelésével, a szép, jó, igaz szövetségének minden anyagi érdek elé való helyezésével, eszméknek és eszményeknek állandó hirdetésével. Ezek a tárgyak pedig (vallástan, történelem, irodalom, filozófia stb.) a realitás, utilitaritás imádói előtt értéktelen feleslegek. A háború minden szónál ékesebben bizonyítja be, hogy ezek az eszmék tették fiainkban oly hatalmassá a hazaszeretetből táplálkozó erkölcsi erőt, hogy még a számbelileg nagyobb, hatalmasabb és erősebb ellenség sem tudja őket legyőzni s a győzelem biztos tudatában várhatjuk a háború végét.

Közállapotainkkal az utóbbi években senki sem volt megelégedve. Általános volt a feszültség, ingerültség, elégületlenség és a jövő megalapozását illetőleg a tájékozatlanság. Az üres, tartalmatlan, a csak pénz után sóvárgó élet nem hozta meg az óhajtott boldogságot. Társadalmunk hivatásos orvosai és kuruzslói egyaránt az iskolák megreformálásától, az új generációnak más szellemben való nevelésétől várták az újjászületést. A közhangulat türelmetlensége napról-napra nőtt és ennek hatása alatt a fiú- és leányiskolák reformja küszöbön áll. Eddig a reformok lényegét illetőleg csak tapogatództunk s úgy gondoltuk,

hogy egy-két tárgynak a kiküszöbölésével, újaknak felvételével, a tananyagnak megrövidítésével vagy kiszélesítésével, néhány iskolának pár évvel való megtoldásával a panaszokat elnémítjuk. Megint a háborúra kell hivatkoznom annak konstatálására, hogy a hályog lassan lehull a szemünkről és tudatára jutottunk annak, hogy *az értelmi nevelés helyét az erkölcsinek kell elfoglalnia.* Az értelmi nevelés anyagias gondolkodást szül, az erkölcsi — szellemit. Az anyagi gondolkodás hatása alatt a gyors meggazdagodás vágya kél a szívekben, mely vágy eszközökben nem válogatós, ha panamák, zsarolások, a szegényebbek és gyengébbek elnyomása árán is szerzi meg a vagyont. Míg az erkölcsi nevelés a tisztességet, becsületességet teszi megítélésünk és cselekedeteink központjába.

Az erkölcsi nevelést különösen a nőnevelésben kell érvényre juttatnunk. Ki kell szélesítenünk a leánynövendék látókörét, lelkébe magasztos érzéseket elültetni, hogy mindenben keresse és megtalálni törekedjék a szép, jó, igaz eszméjét. Nem a tudás nagysága, hanem annak alapossága és a lélekbe való felszívása legyen a tanítás eredménye. Az ilyen nő kötelességtudó lesz otthon, családban és a társadalomban egyaránt. Akkor majd nem kell külön törvényeknek védeniök a női becsületet, mert a megbecsülés enélkül is kijár neki. Tisztultabb felfogás a családi tűzhelyet is bensőbbé, melegebbé teszi. Szóval a nőnek üres, tartalmatlan életébe tartalmat: lelket viszünk be, az anyagi javakért való folytonos küzködés és a gyönyöröket növelő szórakozások után való örökös szaladgálás helyébe nyugodt, önérzetes, békés, mindent és mindenkit az igaz szeretet láncába bekapcsoló, nemes élvezeteket kereső élet lép, mely kiapadhatatlan forrása lesz az egész nemzetet fenntartó erkölcsi, anyagi és kultúrális erőnek!

Keller Imre.

A NŐK ÉS A TÁRSADALOM ERKÖLCSI REGENERÁLÁSA.

Gyertyánffy István «Theano» című munkájában sokszorosan utal arra, hogy a társadalom ethikai regenerálása a nők feladata. Ezt a célt szolgálták a nők — tudva és öntudatlanul — már a legrégebbi időtől fogva; tőlük is várta ezt az emberi társadalom mindenkor, ha az idők folyamán felébredt benne az erkölcsi újjászületés vágya.

A nőnek e nagy szerepe az emberiség életében nagyon is érthető, hiszen az ő feladata a gyermeknevelés. Ezzel pedig az egész jövendő társadalom erkölcsi világát kezében tartja, mert ő tőle függ, hogy a gyermekből a jövőnek hasznos vagy értéktelen egyént nevel-e? Természetes, hogy az anya csak olyanná nevelheti gyermekét, amilyen ő maga; csak olyan morális érzést olthat a gyermeki lélekbe, aminő fölött ő maga is rendelkezik. Hogyne volna hát érdeke a társadalomnak, az emberiségnek, hogy a nők csupa «Theano»-k legyenek, hogy a legnemesebb értelemben vett nőiességnek mintaképe legyen minden anya, minden nő.

De vajjon az-e? Aki csak egy kissé figyelmesebben nézi és látva figyeli a maga szűk kis látókörét is, az hamar megadhatja e kérdésre a tagadó feleletet. Nem akarom itt a theanóság mibenlétét hosszasabban fejtegetni (— hiszem különben, hogy Gyertyánffy művét sokan olvasták s akkor a női sophrosyne ideálja sokak előtt eleven kép —) csak arra akarok rámutatni, hogy lenne-e oly sok eltévelyedés, bűn, lenne-e oly sok léha, haszontalan ember, ha minden nő, akire gyermek nevelése bizatott, hivatása magaslatán állna?

A társadalom erkölcsi regenerálása kezdődjék tehát önmagunkon. Akire olyan nagy feladat vár, mint általában a nőkre, annak méltónak kell lennie feladatához. Valljuk be, hogy a hivatásosan gyermeknevelléssel foglalkozók sem mindig olyanok, hogy tőlük e téren eredményes munka volna várható. És általában a mai nőiskolák szelleme sem minden tekintetben biztosíthatja a jövőbeli erkölcsi megújhodást. Pedig az iskolákból kellene kiindulnia az egészségesebb, magasabb erkölcsi színvonalon álló közszellemnek. Világos, hogy a család nem vesztheti el fontos szerepét e tekintetben sem. De hiszen tudjuk, hogy a régi stílusú «nagyasszonyok»-ból oly édes-kevés van ma, hogy általános, gyökeres javulás ő tőlük, ő általuk aligha várható. Nevelnünk kell tehát olyan leánylelkeket, amelyek az életben a «nagyasszony-theano»-i magaslatot elérhetik.

A leányiskolák sok tekintetben magukra vethetnek, ha a mai nő nem áll mindig — mint az erkölcsi tökéletesség és az igazi nőiesség mintaképe — a szemlélő előtt. Mennyiben? Mert a tanítás mellett nem nevel eléggé, nem juttat elég időt a női lélek nemesítésére. Ma, amikor olyan küzdelmek folynak a nő egyenjogusítása miatt, amikor a létfenntartás, jövőjének biztosítása viszi a nőt az előtte megnyilt alsóbb és felsőbb iskolákba: az iskola is elsősorban arra törekszik, hogy megfeleljen annak a reménységnek, amit a tanulni akaró nő hozzá fűzött. Tehát tanít, oktat, ad annyi szellemi táplálékot, amennyi csak megemészthető és biztosítja így az esetleg önmagára utalt nő kenyerét. Alapos tudást akar adni a férfiakhoz hasonlóan dolgozó nőknek és így persze nem lehet *főfeladata* a női lélek sajátságainak ápolása, nevelése. És ha nem is gyakorlati, kenyérkereső pályára készít elő az iskola, ha kimondott célja nem a szakoktatás, akkor is azt látjuk az onnan kikerülő növendékeken, hogy szellemileg ugyan igen szépen kimüvelődtek, de a lélek nemessége nem áll a nagy tudománnyal arányban. Minden ember élete célját, a boldogságot pedig vajjon mi biztosíthatja jobban: nagy tudás vagy nemes lélek?

Vajjon az a nagy tudományú nő fogja-e tudni oly jól meg-

alapozni — nevelő tevékenysége által — gyermeke jövő boldogságát, nevelhet-e belőle derék, morális érzékű embert, ha lelke rideg, érzéketlen, szeretetlen?

Nem azt akarom ezzel mondani, hogy a tanultság, a tudás fölösleges a nőnek. Ez oly túlhaladott álláspont, melynek visszaállítását a nőemancipáció legelfogultabb ellensége sem óhajthatná. A mai leányiskolák azonban akkor teljesítik valóban hivatásukat, ha el tudják vezetni növendékeiket annak belátásához, hogy nem egyedül a tudomány teszi az embert emberré s hogy főképen a nő az, akinek legalább is annyi lelki műveltséggel kell birnia, mint tudománnyal. Mert a tudomány magában csak hidegen pengő érc, amely csillog ugyan — talán még irigylik is — de meleggé, bensőségessé az életet nem teszi.

Evégett a nőiskoláknak jobban kellene hangsúlyozniok a nő természetszerű hivatását, amely a családi körbe utalja a nőt, ahol azonban korlátlan hatalmat biztosít számára. Ne állítsa azért növendéke elé a tudományt, mint egyedül üdvözítőt. Hanem keressen és találjon alkalmat arra, hogy például a *munka* — főképen a másokért való munka — erkölcsi értékelését felébressze minden leánylélekben. A munkára való hajlandóság ösztönszerűleg úgyis megvan benne, ne hagyja hát azt az iskola sem elsenyvedni. A munka megbecsülése váljék a lélek erkölcsi értékévé, amely fegyvert ad a nő kezébe, akár családban, akár családon kívül él. De éppen azért nyujtson már az iskola alkalmat a munkára, ahol a növendék saját maga tapasztalhatja, hogy nemcsak a tudás részesül jutalomban, hanem a serény, becsületes testi tevékenység is. Lássa az a fogékony lélek, hogy a munka nem szégyen és hogy a nő üres idejének okos, munkás kihasználásával nemcsak anyagi hasznot szerezhet, hanem lelki javakban is gazdagodhat. Nem kis mértékben nevelhetnének munkára a nőiskolák például akkor, ha mondjuk a háztartástan elméleti ismereteit gyakorlatilag is állandósítanák. Vagy nem volna-e például ideális állapot az, ha minden leányiskolának volna egy kis kertje, amelyet a növendékek szorgalmas munkája az egész város követendő példájává tenne.

Láttassuk meg leányainkkal a szellemi proletariatus női regrutáit is és tereljük a leányok figyelmét a gazdasági jellegű iskolák felé, amelyek talán elsősorban készítik elő a nőt jövendő hivatására.

Ha a nőkkel már kis leánykorukban megkedveltetjük a munkát s rávezetjük őket a munka megbecsülésére, akkor méltán várhatjuk tőlük a társadalom erkölcsi regenerálását. Mert az a nő, aki észszerű «szorgossággal forgatja az orsót», sohasem lesz léha, üres lélek. Az, mivel az unalmat nem ismeri, erkölcsi tekintetben sohasem alacsonyodhat le, sőt inkább a másokért való munkában finom, igazán nőies lélekké nemesedik. Az ilyen lelkű nőtől várhatunk ideális nevelést a társadalom javára, az ilyen nőt tisztelhetjük meg méltán a «nagyasszony» névvel.

A magyar nők közt nem ritkán találkoztak ilyenek; főkép régebben. Tőlünk függ, hogy azok a «régi jó idők» visszatérjenek!

Dirner Adél.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Az áll. Erzsébet-Nőiskola a vallás- és közoktatásügyi Miniszter úr 30,000 sz. rendelete értelmében május 1-én délelőtt 10 órakor «*a Kárpátoknak hazánk védelmében elpusztult falvai javára*» hazafias ünnepet tartott, melynek műsora a következő volt:

1. *Kölcsey—Erkel: Himnusz.* Énekelték az összes növendékek.
2. *Vörösmarty Mihály: Himnusz.* Szavalta: *Pálffy Magda*, a gyakorló felsőbb leányiskola V. oszt. növendéke.
3. *Ünnepi beszéd.* Mondotta: *Berta Ilona* igazgató.
4. *A Kárpátok határvédelmi jelentősége.* Felolvasta: *Welther Jozefin*, a polg. isk. tanítónőképző III. éves növendéke.
5. *Kozma: Rhapsódia.* Szavalta: *Nagy Emma*, a polg. isk. tanítónőképző II. éves növendéke.
6. *Vörösmarty—Egressy: Szózat.* Énekelték az összes növendékek.

A felemelő ünnepi beszédnek méltó kiegészítője, megfelelő háttere volt Welther Jozefin magvas tanulmánya, az első az érző szív gyujtó szava, a második a kutató ész talán hidegebb, de meggyőző beszéde. (Mindkettőt alább teljes egészükben közöljük.) Az ünnepi hangulatot a meghatottságig fokozta Nagy Emma művészi szavalata.

Az ünnepélyen a tanári testületen s a növendékek seregén kívül az intézet jó ismerősei, barátai, a növendékek hozzátartozói is jelen voltak s örömmel áldoztak a kárpáti falvak javára. A megindított gyüjtés 310 K-t eredményezett.

*

Ünnepi beszéd.

Tudjátok-e, mi a haza?
Kárpátoknak büszke bérce,
A Duna és Tisza tája,
Minden kicsi kis rögöcske:
Árpád vére hullott rája!

Ezekben a súlyos, komoly, borzasztó és mégis fenséges történelmi időkben mindannyian egyenként és összesen, a gyermek és felnőtt egyaránt, meggazdagodtunk a *haza fogalmával!*

Megértettük és most már tudjuk, hogy mit jelent az, ha valakinek hazája *van* és mit jelent a *hontalanság* rettenetes, kínzó sejtelme!

Mert veszély fenyegette — ne mondjuk, hogy fenyegeti — a legdrágábbat a közel-multban!

A térben és az időben elfoglaltuk, lefoglaltuk újra édes hazánkat és szívünkhöz szorítottuk!

A *térben*, mert a családi házból kiindulva a falun és városon át az erdő, a mező, a berek, a határ, a megye, kéklő hegyek koronája, Kárpátoknak büszke bérce, a Duna és Tisza tája, minden újra a miénk lett.

Közös, édes otthonunk, *hazánk értékének* tudatára ébredtünk és mikor az első csepp honfi-vér ráhullott arra a kis rögre, akkor újra átéreztük mindannyian, hogy minden kicsi kis rögöcske alkotó eleme, része a mi hazánknak, mert Arpád vére hullott rája.

És az időben is elfoglaltuk! Az életünk is meggazdagodott! A magunk önző, arasznyi élete, léte csodálatos módon kiterjedt, megnőtt, megizmosodott. Egy nagy közös élet lett belőle! Összeolvadt mindazokéval, akik most *védik*, fenntartják, gondozzák a közös otthont és lélekben összeolvadt mindazokéval, akik valaha szerették ezt a szép országot a *multban* és azokéval is, akik szeretni fogják a *jövőben*, akik áldoztak érte és akik áldozni fognak érte! Egyéni életünk részévé lett a nemzet életének, megújult, kifejlődött és beleolvadt mint *ható erő* a történelembe, a nemzeti örökkévalóságba!

Világosan beszél hozzánk a «Szózat» költője — most jobban megértjük, mint eddig bármikor, — hogy:

> Ez — (az a — föld) melyhez minden szent nevet
> Egy ezredév csatol!

És megértjük, mikor azt mondja «Jóslat»-ában:

> «Mert még neked virulnod kell, óh Hon!
> Felül időn és minden sorsokon!»

Az is megvilágosodott előttünk, hogy mi végre teremtette Isten a magyar nemzetet! A történelemből is tanultunk róla, de most az élet jobban megfejti ezt nekünk! Olyan tulajdonságai bontakoznak ki közvetetlenül szemünk előtt, melyek boldog büszkeséggel dobogtatják szívünk! Nemes faj ez, melynek minden egyede külön is kifejezi fajának *nemzetfenntartó* jellemző erkölcsi értékeit: hogy nem hunyászkodó, hanem önérzetes; nem gyáva, hanem nemesen, emberien bátor és tudatosan áll helyt az ezeréves multért és a sok ezeréves jövőért!

A magyar nemzetet, fajt azért teremtette az Isten, hogy a honszerelemnek legszebb példáját benne és általa nyilatkoztassa ki a világnak!

> E nép nem gyülevész csoport,
> Nem rabbérbe emel bús buzogányt keze,
> Önként áldoz ez életet!

Soha-soha sem lehet azt elfeledni, mit éreztünk, mikor egyszerre elterjedt a hír forró hullámokban, hogy édes hazánk földjét ellenség tiporja, hogy a kozák lovak rátették patájukat, patkójukat a mi hazánk megszentelt földére, selymes füvére! hogy idemerészkedtek és pusztítanak!

Nehéz volt akkor el nem menni! és könnyű volt elmenni! El is ment mindenki kötelességből és honszerelemből!

Lehetetlen volt nem győzniök! Ők harcoltak és mi imádkoztunk! És volt egy hűséges, erős segítőtársunk, aki tanuja e nemzet ezeréves küzdelmeinek: *Kárpátoknak büszke bérce!* Hányszor gondoltunk rá mi, akiknek itt kellett maradni. Bizalommal néztünk fel rá! Mint mitoszi erő, megszemélyesített nagyságában állott ott és segített!

Sokat köszönhetünk neki!

Mai ünnepünket annak a gondolatnak is szenteljük, hogy a Kárpátok büszke bérce előtt meghajtjuk nemzetünk szép zászlaját és szívünk hűségét, hálás érzését is kifejezzük hozzá!

Holnap lesz egy éve! Már egy éve, hogy beállott a sorsfordulat a mi titáni küzdelmünkbe; hogy megindult a nagy támadó harc és áttörtük Gorlicenél az ellen frontját! Eleinte hinni sem akartuk, pedig úgy volt és a diadalmak hosszú sora következett utána! Hála érte az Egek Urának! *Mert ez az ünnep a hála ünnepe!* A május hozta meg nekünk a reményt, a hitet, hogy győzni fogunk!

Most, amikor egyéves fordulóját üljük e nagy eseménynek, még mindig halljuk az ágyúk szavát, hős fiaink még mindig küzdenek, még mindig vérzenek. Segítsd meg őket édes Istenünk! de a haza földjén már egy év óta nincs ellenség többé!

Újraépülnek a kárpáti falvak! A honszerelem, az áldozatrakészség és munkáskezek együtt építik!

Ma azért is jöttünk össze, hogy szívünk szerint áldozzunk a közös munkára!

A mai napon az egész országban a Kárpátoktól az Adriáig minden iskola ünnepel és gyüjt. Ebben az órában minden magyar gyermek és hozzátartozói leteszik fillérüket áldozó szívvel a haza oltárára! Hassa át lelkünket a nagy idők lelke és hassa át szivünket az összetartozásnak, a *közösségnek* nagy érzése!

Egy emelkedett szellemű miniszteri rendelet is felszólít erre, de voltaképpen csak ki kellett mondani a szót!

A rendelet a Kárpátokról külön is megemlékezik és azt kívánja, hogy nemzet- és határvédő jelentőségét bővebben is méltassuk! Átadom hát a szót intézetünk egyik derék növendékének, *szép reménységünknek*, beszéljen ő nekünk Kárpátoknak büszke bércéről!

A mi intézetünk, az állami Erzsébet Nőiskola elejétől fogva lelkesen, megértően kivette részét nemzetünk hősi küzdelméből!

A hazának neveljük ebben a kedves iskolában a mi kedves magyar leányainkat! Magyar hölgynek születni nagy és szép gondolat!

Tudjátok-e, mi a haza?
Kárpátoknak büszke bérce!
A Duna és Tisza tája!
Minden kicsi kis rögöcske,
Árpád vére hullott rája.
Bár hová visz szerencsétek,
Ezt a hazát szeressétek!! (Pósa.)

Berta Ilona.

*

A Kárpátok határvédelmi jelentősége. Naponként olvasunk bátor, merész repülőink hőstetteiről. Felszáll a repülőgép éppen úgy, ahogy a hajó elindul a tenger síkján, vagy a vasút a szilárd szárazföldön. A levegő már nem idegen az ember előtt.

Képzeljük el, hogy mi is felszállunk, de nemcsak néhány ezer méterre, hanem messze fel-fel a magasba. Szemünk látóereje végtelen, felhő sincs vagy elborító levegőréteg, amely látásunkat akadályozná. Lassanként eltünik előttünk a föld részleteiben, megjelenik gömbvoltában, áttekinthetjük felületét. Körülnézünk, ismerjük a térképről, igyekszünk tájékozódni. Igen, ott az Atlanti-Oceántól keletre, ott van Európa. Partja előtt a brit szigetország könnyen felismerhető. Látjuk a kontinens nyugati partját, Franciaország és Németország területét. De hol van a kettő közti határ? Megszoktuk, hogy a térképen két különböző szín jelöli s így a határt nem kell keresni. Most a föld felületén nehezen tudjuk megállapítani. Ott van valahol a Vogezek, Ardennekben. Keleten pedig a Németbirodalom határa elvész a nagy síkságon, a felszínben nem tünik ki. Egészen bizonytalanok vagyunk, ha így madártávlatból kell megállapítani. És Európa déli részeiben ott látjuk az Alpok imponáló tömegét. Nyugatra, keletre ágaznak szét belőlük lánchegységei. Országhatár azonban nem tünik ki.

Érdekes a keleti szétágazás. Mintha valami kemény ék az Alpokat szétszakadásra és az éknek megkerülésére kényszerítette volna. Délkeletre és északkeletre ágaznak szét. Hosszú, egységes vonulat körülzár három oldalról egy nagy területet, a déli lánc pedig egy darabon segíti ebben. A hegykoszorútól keletre és északra Európa nagy síkságai terülnek el. A hegységen belül szintén síkság van, de a hegységöv önállóvá teszi, nem függ össze az észak és keleti többékevésbbé összefüggő síkságokkal. Az általános felszínből önkéntelenül megragadja ez a terület szemünket és figyelmünket. Kiemelkedik környezetéből, területegyén akar lenni, őt ne tévesszék össze mással, nem folyik össze más területtel — ez Magyarország. Tisztán földrajzi szempontokat tekintetbe véve, Magyarországot illeti meg a «Közép-Európa» név, ez a föld, Európának igazi szíve. Más, mint Nyugat-Európa régi röghegységes területe, elkülönül a síkságos Kelettől, a Kárpátok övezete a lánchegységes Dél-Európához csatolja, de szárazföldi fekvése, a tengertől elzárt volta ettől is elválasztja. Könnyen meghatározhatjuk helyzetét Európa területén, ott van a magyar föld, ahol a déleurópai lánchegységek legmesszebbre, északra nyúlnak és egy nagy medencét körülzárnak. Ennyit tudni elég, hogy bármely térképen első rápillantással megmondhatjuk: «Ez Magyarország», és úgyebár jóleső érzés, nem kell keresni, messziről meglátjuk, rátesszük kezünket: «Ez Magyarország s ez a mi hazánk.»

Az a körülzáró öv jelzi hazánk mesgyéit, jelzi mintegy: ez az én területem, egységes terület, egy nép legyen ennek ura; egy falon belül nem élhet több nemzet és a fal útját állja a kívülről betörni akaróknak. De ez a fal nem szakadatlan. Két nagy kapuja van, egyik nyugaton, a másik délen. Nyugaton az Alpok keleti völgyei a magyar föld felé kiszélesednek, alpesi terület még a magyar földön is van, lassú az átmenet, nincs éles határ. És délen a folyók mély

területe még a magyar föld határán túl, egészen a felföldig huzódik s ennek pereme uralkodik a szomszédos alacsonyabb területek felett. A folyók völgye pedig bevezet a magas területek közé. Egymásra vannak utalva, gát nincs köztük, ez délen a várfal második nagy rése.

A falat támadni nehéz, a fal gyengéit keresi az ellenség, támadása csak ott járhat igazán eredménnyel, tartós veszedelem csak a rések felől fenyeget. De a külvilággal való érintkezés is a kapuk útján történik. Ott hozzák be az idegen termékeket, legyen az akár anyagi, akár szellemi, s ott viszik ki a saját fölösleget. S ha végig nézzük hazánk ezeréves történetét, az események igazolják azt, amit csak a felszín alakulásából, a reliefből kiolvastunk. Érte hazánkat támadás és kulturális hatás másfelől is, de tartós következménnyel csak a déli és a nyugati járt.

A kereszténység legelső idejében már mindkettő érvényesült a német és a bizánci is. Így volt ez Árpádházbeli királyaink idejében mindvégig. Részint békés kulturális az érintkezés és hatás, részint pedig ellenséges és harcias. III. Henrik az ellenség, Habsburgi Rudolf a szövetséges és Mánuel a bizanci császár ellenfél, majd jó barát. De mindegyik és mindig arra törekedik, hogy Magyarország hatalmi körébe kerüljön. Olyan időkben, amikor hazánk hatalmi fénykorát éli, olyankor leggyengébb, elenyésző az idegen támadás és hatás, ilyen a Anjou királyok, ilyen Mátyás ideje. De már kezdődik az a déli támadás, mely a legmélyebben ható következményekkel járt. Egy emberöltővel Mátyás halála után Mohács a török hódoltság elejét jelöli, végső határköve pedig Buda visszavétele.

Már a hódoltság alatt, de még inkább utána folyton erősbödik a német hatás, erőszakos, támadásszerű s a XVII. század nemzeti felkeléseinek sora mind nyugat felé irányul. Nyugatról jön később is a közép Duna-medence politikai egyesítésére való törekvése, később ez a törekvés már nem erőszakos és azért eredményesebb. Onnan jön a lökés, mely a nemzetben ellentállást s így új életet kelt. S mindvégig követhetjük e hatásokat egészen a mai napig, amikor a sors oly szorosan összefűzött nyugati szomszédainkkal s mindebben visszatükröződik a két rés fontos szerepe hazánk történetében.

Csak egy időben, éppen az Anjou-királyok és Mátyás idejében más kulturális hatás észlelhető, — az olasz. Önkéntelenül is azt kérdezzük, hogy miért oly szórványos s soha nagyobb területre s hosszabb időre ható következményekkel miért nem járt az olasz hatás. Válaszol a térkép, vagy jobban mondva a felszín. Délnyugat felé elzárja hazánkat egy hegység, amely az Alpokból délkelet felé kiindulva a Kárpátoknak segít elzárni a magyar medencét. Ha össze akarjuk kötni Itáliát hazánkkal, ez a hegység haránt helyezkedik el az összekötő vonalra hatalmas gátként. Ez nemcsak hogy megóvta hazánkat itáliai politikai hatásokkal szemben, de el is zárta a legrégibb műveltség színterétől, a Földközi-tenger vidékeitől. Ha csak felületesen vetünk is egy pillantást a térképre, hazánk középső területei sincsenek nagyon messze a tengertől. Igaz, hogy az a tenger is csak beltenger, a nagy világforgalomban nem valami jelentős, de

hazánkra nézve nagy érték lehetne. Csakhogy nehéz, nagyon nehéz hozzájutni. Hatalmas gát eltorlaszolja a magyar medence felől az utat, hegység van előttünk. Máshol is van gátként valamilyen hegység, de a folyók harántvölgyei lehetővé teszik a közlekedést. Itt nincs folyó, nincs harántvölgy. A Karszt erős gát, amely a magyar medencét elvágja a tengertől. Ez okozza, hogy hazánk történetében ritka a tenger felé való törekvés. Megvan régóta, fel-felújul időnként, de komoly és tartós hatású sohasem volt. Az Árpádok korában a Dalmácia megszerzésére és megtartására irányuló tevékenység mutatja a tenger felé való törekvést. De a régi nomád magyar népnek nem volt szükségszerű ez a tengeri hódítás. Nemzeti életének törzsöke az Alföld és Dunántúl. Ezt igyekszik megtartani, hatalmát állandósítani. Ezen a területen éppen a Karszt miatt a tenger már nem érezteti hatását. Egész jellegében szárazföldi kontinentális. Nagy fűtőerőségeivel, főként az Alföld legjobban megfelelt a honfoglaló magyarságnak.

Rokon volt e terület keleteurópai régi hazájával. Ezt hódította meg. Kevéssé törődött a szomszéd hegyvidékkel. Csak lassan s inkább a viszonyok gyakorolta nyomás alatt húzódott a folyóvölgyekben fel a hegységek felé. Belátták, hogy szükséges a hegység, lényeges tartozéka az Alföldnek, nincs békés élet lenn, ha fenn a bástyákat idegen ellenség tartja megszállva. Királyaink ezért hódították meg Erdélyt, melynek birtoklása az Alföld szempontjából nélkülözhetetlen. Északon is benyomult a magyarság a hegyvidékbe, de lassan és csekély számban, hiába, idegenkedik ma is a fajmagyar a hegységtől, az ő hazája az Alföld. De az alföldi haza nem állna meg, ha a Kárpátok védőbástyája idegent uralna. Mint valami két hatalmas erőddel megerősített várfal veszi körül a Kárpátok hegylánca a belső medence területet. A Felföld és Erdély hegyvidéke a két várerőd, közéjük benyúlik, mint az Alföld tartozéka a Szatmári síkság ott, hol a hegység belső része leszakadt.

Két különböző alkotó eleme van a kárpáti hegyvidéknek: a belső régebbi és a külső fiatalabb vonulat. Mindkettőben meg lehet állapítani az Alpokkal való összefüggést, de nem nyúlványa az Alpoknak, együttesen megvan a kettő közt a határ ott, ahol a hegység csapása iránya megváltozik. átfordul É.-K. felé. A külső és belső vonulat iránya közös, de különben teljesen eltérő a kettő. A régebbi, a belső nem összefüggő lánc, hanem egyes mag hegycsoportok, egyes hegytömegek, amelyek szabálytalanul helyezkednek el, s folyóvölgyek választják el egymástól. Legjellemzőbb erre a Magas-Tátra. Alacsony környezetből önállóan emelkedik ki; nem mint valami összefüggő láncnak tagja. S ilyen a Vág és Hernád közti terület többi tagja is. A Hernádtól keletre megszakad a belső vonulat s csak Erdélyben van újra felszínen. É.-K., mint már említettem, a Szatmári-síkság van a lesüllyedt hegység helyén. Ez a belső vonulat könnyen járható, az egyes csoportok közt völgyek vannak s a hegységeken át is járható hágók vezetnek. A Vág, a Garam, Sajó, Hernád-völgye, mind megannyi jó és régi közlekedési út, s így elég könnyen és korán megtörtént az Alfölddel való kapcsolás.

Teljesen eltér a külső lánc arculata. A belső: egyes különálló

csoportok a külső összefüggő lánc. A Miava völgyétől az Arany-Beszterczéig összefüggő vonulat 1500 km hosszúságban. A belső régebbi, kristályos kőzetek dominálnak benne, a külső fiatalabb, homokkőből épült fel. Még a laikus is e két szó hangzásából mintegy kiérzi, hogy a hegyek építőköve meglátszik alakjukon, mint a házon az építőanyag. A kristályos: változatosabb meredek lejtők, kiemelkedő csúcsok, a homokkő: alacsonyabb, összefüggő, körvonalaiban kevéssé változatos, azaz nincsenek kiemelkedő csúcsok, hanem erdőborította lankás lejtők. De mégis van benne változatosság, idegen elem okozza. A homokkővonulat belső oldalán egyes mészkőszirtek emelkednek ki s bizarr alakjukkal életet adnak a vidéknek. Ezeken a mészkőszirteken épültek a Vág-völgy regényes várai.

Az összefüggő vonulat sem járhatatlan, hágók egész sora van rajta, köztük a Jablunkai, amely a legrégibb időktől kezdve hazánk történetében a legnagyobb szerepet játszotta.

A külső vonulaton van mindenütt a vízválasztó és a politikai határ is. Csak egy helyen szakad meg a vonulat folytonossága, ott ahol a Dunajecz és Poprád hazánk területét elhagyja, s a politikai határ a belső vonulatra helyeződik át, azaz felhág a Magas-Tátra gerincére. S ott, a Tátrától keletre legkönnyebb átjutni, hágó hágó mellett van, a szepesi vagy lengyel hágók. De azután ismét megvan a homokkőláncolat folytonossága, Keleti-Beszkidek és Erdős-Kárpátoknak nevezzük ezt a részét. Ott uralomra jut a külső övezet. Leszakadt a belső maghegységes terület, a törésvonal mentén pedig lávatömegek tódultak ki, új hegység keletkezett, a Vihorlát-Gutin eruptivus vonulatú. Ez, az Alföld és a homokkő-hegyek vonulata közé helyezkedik. Míg nyugaton a külső homokkőövezet csak alárendelt szerepű, itt É.-K.-en széjjel terül, mintegy tudatában egyeduralkodásának. Összes jellemvonása itt tünik ki teljességében. Összefüggő vonulat nem egy, hanem É.-Ny.—D.-K. felé húzódó párhuzamos szabályos redők, köztük hosszanti völgyek. A legmagasabb vonulat gerincén van a vízválasztó s ez egyszersmind a politikai határ legtermészetesebb elhelyezkedése.

A vonulat befelé, a medence felé meredekebb, hisz ott van a belső kristályos övezet leszakadt területe. Kifelé, azaz az orosz síkság felé teljesen kialakult. Sok hegylánc menedékesen lejt kifelé, szélesen helyezkedik el, úgy, hogy az övezet átmetszete kb. a Szan vonalánál. Przemysl-től délre 100 km, ez a legszélesebb része, de a többi is tekintélyes.

Már magában ez a hegyvonulat is erős természetes gát, de jellemvonásai még fokozzák hatását. Említettem, hogy párhuzamos redők, ha egyet leküzdött a vándor, új áll előtte. A hosszanti völgyekben folynak a folyók. Szeretnének valamerre kijutni, hogy követhessék azt az irányt, melyben folyniok kell, hogy célt érjenek. Nehezen, sok kanyarulattal áttörnek egy gerincet, szűk harántvölgyben, új akadály van előttük. Ismét hosszanti völgyben kell folyniok, amíg végre sikerül harántvölgyben keresztültörni az utolsó gátat is. A Keleti-Beszkideknek és Erdős-Kárpátoknak valamennyi folyója ilyen természetű, hosszanti völgyben van a felső folyásuk, míg alsó szakaszukban harántvölgyekben áttörik a gátat. Ezért mind megtört

s ezért mind azonos irányú a Kárpátok É.-K.-i részében a folyó. — Beszkidek és Erdős-Kárpátoknak nevezzük e vidéket. Legjobb név az olyan, amely az illető dolognak mintegy legrövidebb jellemzése. Erdős-Kárpátok, valóban ez a vidék legjellemzőbb vonása, erdők fedik a homokkővonulatot egész terjedelmében. Beszkid pedig szláv nyelven átjáró, hágó. Habár azt mondtam, hogy összefüggő vonulat, azt is említettem, hogy a folyók a láncokat szűk harántvölgyekben áttörik. Nincs olyan folyó, amely a vonulatot teljes szélességében áttörné, hanem a vízválasztótól részint befelé, részint kifelé folynak, de minden belső völgynek megfelel egy külső s a kettő közt hágó van. Ezek a harántvölgyek és hágók az átjárók. Leghelyesebb, ha kapuknak mondjuk. Valóban kapuk, amelyeket a folyók a várfalba törtek, szűk, csak kevés ember járhatja egyszerre, meredekfalú erdős lejtők vannak kétoldalt. Bár megvan a hágó, kevés a közlekedés, erre Magyarország gazdasági energiáját még nem tudta érvényesíteni.

Az erdős terület szegény, csak erdei lehetnek keresetforrások, ezeket pedig mai napig csak kevéssé használták ki. Szép, zöld füves térségek vannak ugyan, de kevés a jó legelő, a homokkőtalaj vizetátbocsátó, ezért a havasi legelőkön nyáron nagy a vízhiány.

A terület szegénysége még fokozza a hegység gátló hatását. Seregeket ilyen helyeken élelmezni, huzamosabb ideig fenntartani óriási nehézségekbe ütközik. Politikai határ az ilyen területen védelem szempontjából a legalkalmasabb. Hogy mennyire biztos határunk, mutatja a történet. Ahol meg van a külső összefüggő láncolat, amely az egész Kárpáti övnek jellegzetes alakját adja, ott állandó a határ, alig volt ingadozás. Ahol rés van, mindjárt látni hatását. Hogy a szepesi városok oly sokáig voltak kihasítva az ország területéből, csak úgy érthető, ha tudjuk, hogy ott nincs meg a gát. Különben csekély és rövid időtartamú volt egy-egy kölcsönös hatás vagy hódítás. De kifelé sem lehetett a Kárpátok gátját leküzdeni. Királyaink hódítási kísérletei túl a Kárpátokon állandó eredménnyel nem jártak.

Korán ott szerepel Halics a magyar királyok politikájában, de ritkán szerencsésen. Nagy Lajos uralma ugyan leküzdötte a Kárpátok gátját, a hegylánc nem volt egyszersmind uralmának határa, de ez nem tartott sokáig.

Mátyás is túlment a Kárpátokon, de ő is csak kevés eredménynyel. Az erdélyi fejedelmek felujították a lengyel politikát, meg is szerzik a lengyel trónt, de Báthori István okosan felismerve a helyzetet, Erdély kormányzását másra bízta s II. Rákóczi György személyes szerencsétlensége és Erdély szomorú sorsa lengyelországi hadjáratának következménye. Tehát történelmünk folyton azt bizonyítja, hogy a Kárpátok hegylánca gát, amely ugyan akadályozza a közlekedést, de viszont legjobb védelmező.

S mi, akik itt együtt vagyunk, ezt most átéltük, itt van előttünk újra kézzelfoghatóan, amire a történet tanított. A Kárpátok koszorúja új érdemeket szerzett, most tudjuk csak igazán érteni és értékelni.

Huszonegy hónapja már, hogy felrázott a harci riadó. Katonáink teljes bizalommal vonultak ki az orosz óriás ellen. S hogy nem vethették

vissza, hogy nem állhatták útját, annak oka az alattomos aknamunka volt, amellyel a szomszéd béke idején már magáévá tette a határvidékeket.

S amikor később sikeres ellentámadást intéztünk ellene, szövetségesünk biztonsága követelte, hogy mondjunk le sikereinkről a közös cél érdekében. Visszahúzódtak csapataink, a támadó óriás túlerejének engedni kellett, lassanként Galicia területén az ellenség volt úr s így feljutottak az oroszok a Kárpátok külső peremére, hazánk határán állottak. Már előbb 1914 októberében egyes portyázó csapatok Máramarost is megszállották, de rövid volt uralmuk. Most azonban nem kalandra induló kisebb sereg állt a Kárpátok alján, hanem a «gőzhenger» készült hazánkat elpusztítani. Ott állt hónapokig, nekineki indult óriási erőfeszítéssel. Nem egy helyen, hanem a támadóvonal egész hosszában. Betört, megjelent hazánk területén s romok jelezték útját. De nem maradhatott, ha sikerült is betörnie, óriási veszteségekkel ismét vissza kellett vonulnia. De újra megkísérelte, emberéletet nem kímélt. Hullámzott a harc a Kárpátok bércein éppen a téli hónapokban. Ott álltak aránylag csekély seregeink és nem tágítottak. Emberfeletti munka volt az, amit minden egyes végzett. Hóban, fagyban, kárpáti télben állták helyüket nem napokig, hanem hetekre, hónapokra nyúlt az idő.

Reszketve néztük hazulról: «Vajjon meddig bírják az egyenlőtlen küzdelmet?» De segítőtársuk volt a régi jó hegység. Nagy seregeket nem engedett előre hatolni. Az ormokat meredek lejtőikkel pedig kevés ember munkával bevehetetlen várakká tették.

A legerősebb támadások helyei természetesen az átjárók voltak. Ott, hol hágó vezet át belső folyóvölgyből külsőbe, azaz hazánkból Galiciába. Északon a Laborc völgyéből át a Szan völgyébe. Majd az Ung völgye az uzsoki hágóra vezet s azon keresztül ki lehet jutni akár a Sztrigy, akár a Dnyeszter, akár a Szan völgyébe, azért ez a legfontosabb a hágók közt. A Latorca völgye felvezet a vereckei hágóra. Ezen jöttek be annak idején a mongolok és ezen tódult be a muszka 1849-ben. Ezen át a Sztrigy völgyébe lehet jutni. A Tisza völgye a kőrösmezei Tatár hágóra vezet s ezen át a Prut völgyébe, végül a Visó völgye a Borsai hágóra, amelyen át az Aranyos-Beszterce völgyébe jutunk Bukovina déli részébe. Ezeken a helyeken történtek a leghevesebb támadások, ott volt a legtöbb hullámzás, a legnehezebb küzdelem.

Van több kisebb jelentőségű út is, amelyeken csak jó vezetővel lehet keresztül jutni a hegyek útvesztőjén. Sajnos, akadt egy-egy vezető is. A nagyobb hágók előtt, kivált ott, hol vasuti vonal vezet át, nagyobb telepek épültek, amilyen Borsa, Kőrösmező, Alsóverecke s ezek a hosszú harcban hányszor cseréltek urat. Ha csapatainknak sikerült kiszorítani az ellenséget, óriási túlerővel emberéletet nem kímélve újra meg újra behatolt. Érdeklődéssel, izgatottan olvastuk s hallgattuk a híreket a háború első napjától fogva. De hogyisne, hisz vérünkkel voltunk érdekelve. Amikor azonban már a Kárpátokban folyt a harc, elcsüggedt lelkek pedig teljes sötétségben látták jövőnket, bizony kétszeres izgalommal, remény és aggodalommal vártuk a híreket. Miért? Mert most már e földért harcoltak, véreztek mind.

De miért a földért? Sajátjuk volt-e? Nem, hanem — «Hát csak a földért» másképen nem tudja megmondani az égbe került juhászbojtár huszár sem. Nem tudni kié az a föld, kié a Tisza völgye, az uzsoki hágó, ahol oly sokan vérezték el éppen azért a földért.

Harcoltak, vérezték nemcsak katonáink, hanem a szegény erdővidék szegény lakossága is. El kellett hagyni házat, földet s nem vérzik-e ilyenkor az ember szíve? Szétszóródtak a családok, tán soha többé nem is kerülnek össze. Ez is harc, ha nem is künn az ellenség sorai előtt. A puszta, üres falvakat feldulták, felgyújtották s végig romok jelezték a betört hadak útját. Tudták, hogy maradásuk nincs, különben másképen bántak volna. Vagy erőddé vált egy-egy parasztudvar vagy állomás-épület, mely körül órákon át véres harcok folytak. A falu utcáit vagy inkább utcáját, mert csak a folyó vagy patak mentén áll jobbra-balra egy házsor, lövészárkok szántották fel. A kevés, sovány szántóföldet nem az eke vasa vetette fel, hanem a katonák kis ásója.

Fenn a hegyeken egészen megváltozott a tájkép. Tegnap még erdős lejtő, ma járhatatlan bozót a ledöntött fák összefonódó ágaiból.

Múlik az idő, de vitézeink talpalattnyit nem tágítottak. December volt, amikor Limanovánál nehéz véres csata megállította az oroszok nyugat felé való előretörését. Azóta a Kárpátok északi és északkeleti szakaszainál erőlködtek — s már kezdett tavaszodni. Tavasz első napja volt, amikor fájó csapásként ért a hír: «Przemysl elesett.» Jobban féltettük a Kárpátokat és az ott harcolókat, mint valaha. Jött is a vár alól felszabadult sereg. De ezt a várat, melynek védőbástyájára felkúsztak s ahol egy-egy résen be is törtek, kiheztetni nem lehetett, ostrommal pedig ép oly kevéssé lehetett bevenni, mint Przemyslt az első támadás alkalmával. Amint kitavaszodott, éreztük, hogy van valami készülőben, hogy nemsokára valaminek történnie kell. S éppen most egy éve meg is történt a várva-várt — mondhatjuk — csoda. Gorlice, egy szó, de tudjuk mindnyájan, hogy mit jelent. Május első napjaiban történt a nagy áttörés a Dunajec partján. Tudtuk, vagy legalább éreztük mind, hogy ez döntő esemény. Most már az orosz sereg nem maradhatott a Kárpátokban, attól kellett tartania, hogy a Galiciában győztesen előrenyomuló szövetséges hadsereg oldalt vagy éppen hátban támadja. Vissza kellett vonulnia. Az utolsó erőfeszítéssel jártak a leghevesebb harcok. Tudták, hogy ettől függ az egész hosszú kárpáti harc sikere vagy kudarca. De akik majdnem hét hónapig megállták helyüket, most sem tágítottak s felszabadultak hazánk mesgyéi. Honvédek, a szó legnemesebb értelmében honvédek voltak ők mind, akik ott álltak, tekintet nélkül. Csak név volt előttünk régebben Uzsok és Dukla, hágó, amely átvezet Galiciába. Most mindegyik hallatára fájó, de felemelő érzés fog el. Legjobbjaink közül sok, sok maradt ott, és a sok ima, mely érte felszállt, szentté teszi a helyet.

Elhangzott a vidékeken a harci zaj. Néma csend terült el rajta. S ekkor látszott csak igazán, hogy mi történt. Kezdtek visszajönni az elszórt szegény lakósok, néha az elszórt családtagok a legkülönbözőbb helyekről. De romhalmaz, esetleg csak a téglából épült kémény jelezte a hajdani lakot. Felhangzott országszerte, hogy újra kell épülnie a

kárpáti falvaknak, megindult a gyűjtés s ma már kezdenek épülni a romokból: «Szebb lesz, mint volt.» Éreztessük hálánkat a szegény lakósok iránt, akik mindenüket odaadták, hogy ilyen áldozattal megóvják az ország leggazdagabb, legértékesebb részeit. Ne csak távolról igyekezzünk jót tenni, hanem majd később menjünk oda, ismerkedjünk meg a kárpáti vidékkel. Az alföldi magyar ember se idegenkedjék a hegyektől, most amikor hálánk is odaköt és oda vezet, most menjünk majd oda.

Nem lett volna lehetséges az ellentállás a hegyek segítsége nélkül. Nem mintha a hegyek magukban is ugyanazt teljesítették volna, de nem is történhetett volna meg minden úgy, ahogyan megtörtént a hegyek nélkül. Ott van a gát, de ember kell a gátra. Meg volt s most legyünk hálásak az emberek iránt, de a gát iránt is. Ismerjük meg. Fáradtságunkat a hegyek gazdagon viszonozzák. Tanuljunk meg tájképet, hegyet nézni, szépségeit felismerni. Első szembetünő a megvilágítás, más-más ugyanazon tájkép napkeltével vagy napnyugtával, fényes napsugárban vagy nehéz viharfelhők alatt. Második eleme a növényzet, kivált erdős vidéken ez okozza a tájkép évszakok szerinti változatosságát, középhegyeinkben ez a legszembetünőbb. Az ember munkája is hozzájárul a tájkép alakulásához. Az alföldi tanya, csárda, gémes-kút mint emberi munka alkotó eleme a tájképnek, a hegyekben pedig a szétszórt lakok, egy-egy szénagyűjtő vagy fatörzsbe foglalt forrás. De mindez csak mintegy függelék, a tájkép alapja mindig a kopár hegyforma magában véve, az előbbi elemek nélkül. S aki ezt látja, mintegy bomolva nézi a tájképet, az élvezi igazán, annak élvezete tartós, állandó.

Az alföldi ember messziről idegenként nézi a Kárpátokat, elismeri védő gátnak, amelyre szükség esetén ő is felhág.

A szegedi árvíznél is ott volt a gát. Künn már tengerként terült el a Tisza vize, ember-ember mellett dolgozott a gáton, magasította, erősítette s megállt a gát. Véletlen volt, hogy az egyszerre kerekedő szél a hullámokat átcsapta s csak ezután történt meg a katasztrófa.

Ilyen gátja hazánknak a kárpáti hegylánc. Ha jön az idegen vad ár, át akarja törni, résen kell lennünk s a gát megállja a helyét, visszacsap a hullám. De ha elmult a vész, gyógyítsuk sebeit, ne idegenkedjünk újból tőle, mint régen, keressük fel s így igyekezzünk hálánkat leróni, tanuljuk megérteni s ennek alapján megszeretni hegyeinket!

Welther Jozefin.

*

Az Erzsébet Nőiskola gyakorló felsőbb leányiskolája április hó 2-án (I., II., III. oszt.) és 9-én (IV., V., VI. oszt.) délelőtt $^1/_2$11 órakor tartotta meg a szokásos zene- és szavalati előadásokat előkelő nagy közönség előtt. Az első előadás alkalmával Ilosvay Lajos dr. államtitkár úr is kitüntette az intézetet látogatásával.

A gondosan megválogatott és finoman kidolgozott zongora-, ének- és szavalati számok mellett a közönség érdeklődését és műélvezetét teljesen kielégítették a fel-felcsillanó tehetségek művészi előadásai.

Az ünnepségek kiemelkedő pontjai Tordai Grail Erzsébet: «Jobb

itthon» és «Levél a frontról» című többes jelenetei voltak. Egy gazdaglelkű nő erős hazafias érzésével megírt művei ezek, amelyek megéreztetik és megértetik kicsivel-naggyal, hogy nemcsak az észnek, de a szívnek is vannak genialitásai s hogy ezeknek az istenadományoknak is tanulni és gyakorolni kell a nyelvét a szelídség, gyöngédség, megértés, áldozatkészség kifejezésével. Tordai Grail Erzsébet ismételten egy reálisan ideális programmot adott a növendék-leányoknak az élet művészi beállításához. S csodálatos, hogy éppen a háború szomorúságai vetnek az ő lelkébe olyan tükörképet, amelyből a fejlődő generáció csak a szépnek, jónak s nemesnek sugarait foghatja fel s mint nők valóban öntudatára ébrednek annak, hogy minden háborúért ők a felelősek, «nem mintha ők idéznék elő, de mert nem akadályozták meg azokat.»

*

Mária Dorothea Egyesület. A magyar tanítónők országos Mária Dorothea Egyesülete XXXI. évkönyvében 15 fejezetben, 26 lapon át beszámol egyévi működéséről és előkészíti az egyesületi új esztendőt.

A 3. fejezetben az alapszabályokat közli rövid kivonatban. Megmutatja már e kivonat is, milyen széles bázisra van alapítva Egyesületünk. Sem felekezet, sem nyelv és nemzeti különbség nem köti meg működésünket, nem nyirbálja meg egyesületi tevékenységünk tág mezejét. Befogadunk minden kartársat, sőt minden érdeklődőt is, pártoló vagy alapító tagnak. Viszonozzuk azt a vendégszeretetet, melyet külföldi tanítónő-egyesületekben és otthonokban tapasztaltunk mi is annak idején; mert a magyar tanítónő meríteni szeret minden idegen kultúra forrásaiból, minden idegen nyelv kincsesházából kivétel nélkül. Egyesületi vendégszeretetünk dicséretére válik, hogy több mint egy világnyelven tudunk érintkezni szeretettel fogadott vendégeinkkel.

Felhívjuk az összes érdeklődőknek figyelmét az alapszabályokban kifejtett egyesületi célokra, melyeket alapítóink: György Aladár, Péterffy és Zirzen Janka nagyszabású vonásokban rajzoltak elénk és utódjaink elé.

Nemcsak segítségre kívánunk sietni elaggott és munkaképtelen társainknak, nemcsak megkönnyíteni akarjuk a kezdet nehézségeit a fiataloknak és barátságos otthont nyújtani magányosan álló társainknak. Egyesületi feladatunknak csak egy része ez, melyről örömmel konstatáljuk, hogy a fejlődés útján van, amennyire a reáfordítható eszközök azt megengedik. Az egyesületi kis Villából nagy ház lett, a kicsiny ebédlőszobából tágas terem, a lakók száma megnégyszereződött. És ha háromszor akkora volna egyesületi házunk, teli lenne az színig; minden oldalról kérnek, követelnek bejutást, joguk hiszen van hozzá, de hely sajnos! eddig még nincsen elég.

A 9. fejezetben felsorolja az évkönyv Otthonunk lakóit, most első ízben név- és foglalkozás szerint, az átutazóknál az ott-tartózkodás időtartamát is közli. Az ország minden részéből felkeresnek vidéki tagtársaink és ismételten hozzánk szállnak Otthonunkba, mely nekik is kedves Otthonuk. Jöjjenek el minél sűrűbben vidéki tagtársaink,

kivált a nagy szünidőben, midőn több szoba áll a rendelkezésünkre, mint tanév alatt

Az évkönyvben felsorolt állandó lakó közül sajtóhiba folytán kimaradt két név: Rozenberg Rózsi, székesfővárosi polg. isk. tanítónő és Till Anna, székesfővárosi anyagszertartási hivatalnok és háztartási tanítónő.

Az állandó lakók sorába léptek újabban Berta Vilma nyug. áll. képezdei gondnoknő és Deésy Irén nyug. áll. el. tanítónő.

Sűrűn jelentkeznek új tagok. Rendes tagok lettek: Bartoniek Paula, Nagy Vilma, Heimbach Emmi, Imecs Erzsébet, özv. Fáy Sándorné, özv. Eisenstädterné, Fölkel Mariska, özv. Spolarich J.-né, Solmossy Mária, Chedius Paula és özv. Szeletszky Józsefné.

Alapító tagok lettek: Hegedüs Károly, Sebestyén Gyuláné, Barna Ferencné, Környei Irma, Schruttáné Rada Ilona és Bartos Zoltán 100—100 koronával, von Thielen Ottóné és Gross L. 200—200 koronával.

Özv. Lázárné Kasztner Janka, az Otthon-bizottság állandó elnöke 100 koronát küldött s ugyanannyit helyez kilátásba minden esztendőben.

A folyó évi egyesületi nyugtatvány felmutatására a következő kedvezményeket vehetik igénybe tagtársaink: Holzer divatárúháza enged 10%-ot, Kutnevszky szűcs-üzlet 10%-ot, Kókai könyvkereskedő 10%-ot, Konta és Kaloszek 5%-ot, Luka László 5%-ot, Aranyi Lipótné nyelvtanárnő 20%-ot. A kedvezmények közlését folytatjuk.

Gross L.

*

Fóti anya- és csecsemővédelem. Fót község Segítő és Népjóléti Bizottságának szervezetét és működését folyóiratunk mult évi VI. számában ismertettük. A bizottság működése azóta olyan irányban fejlődött, ami a legszélesebb körben való ismertetést igényli. Azt említettük, hogy Károlyi Lászlóné grófnő napközi csecsemőotthont létesített, hogy a munkába járó asszonyok apró gyermekei napközben megfelelő gondozásban részesüljenek. Dr. Szana Sándornak, a budapesti állami gyermekmenhely igazgatójának útbaigazításai, tanácsai szerint rendezték be a csecsemőotthont a fóti kath. leányiskola épületében 60 gyermek részére. A felszerelés: 21 alapítvány a jóléti-bizottság tagjainak adománya, a többi a nemeslelkű grófnő adománya.

A csecsemőotthon szervezete: hat hónaposnal fiatalabb csecsemőt csak akkor vesz fel az otthon, ha az anyja nem tudja táplálni. A fiatalabb csecsemőkön oly módon segített a bizottság, hogy kieszközölte a belügyminiszternél, hogy a hadbavonultak családjai a csecsemők után azok 10 hónapos koráig szoptatási segélyt kapnak. — A három évesnél idősebb gyerekeket a kisdedóvodába utalták át.

A felvett gyermekek összes adatairól törzskönyvet vezetnek.

A gyermekek hajnali négy órától esti 10 óráig lehetnek az otthonban. Itt kaptak reggelit, ebédet, uzsonnát, tiszta alsó és felső ruhát. A magukkal hozott ruhát naponta dezinficiálták.

Ezért az ellátásért, gondozásért a gyermekért járó hadisegély összegét — napi 34 fillért, a szegényebb anyák 20 fillért fizettek.

Az otthon 1915 április 19-én nyilt meg. Az első napon 8 gyermeket hoztak be a község 60 gyermeke közül. Az anyák eleinte bizalmatlanok voltak, nem tetszett nekik az otthon praktikus, tiszta ruhája, a gyermekeknek «kórházias» ellátása. Lassankint azonban kezdték észrevenni, hogy az otthon ápoltjai az éjjeleket nyugodtan átalusszák s nagyon szépen fejlődnek, míg a mások gondozására bízott gyermekek egész éjjeleken nyugtalanul sírnak. Ennek eredményeképen már juliusban sokkal többen hozták be gyermeküket.

A csecsemő-otthon április 19-től október 15-ig, vagyis 147 napon át volt nyitva, mely idő alatt 51 gyermeket 2828 ápolási napra vettek fel. Legtöbb volt a gyermek az aratás, a paradicsomszedés és a szüret alatt.

Az otthon fenntartása — a felszerelésen kívül — 5783 K-ba került vagyis egy gyermek napi gondozása és ellátása 2·04 K-ba (tisztán az élelem 79 fillér) került. E költségét a befizetett díjakon kívül gr. Károlyi Lászlóné és férje, továbbá Mandák Mária fóti földbirtokosnő fedezték.

A csecsemővédelem ezzel még nem volt teljes. Gr. Károlyi Lászlóné a vagyontalan gyermekágyas asszonyokat 6—6 hétig ingyenes élelmezésben részesíti. A jóléti bizottság a két községi bábát állandó évi jutalomban részesíti, hogy e réven ellenőrizhesse működésüket. Bejelentetik a szüléseket. A gyermekágyas asszonyokat időnkint meglátogatják, ellenőrzik a csecsemők otthoni ápolását. A fóti katholikus, református, evangélikus leányiskola IV—VI. osztályaiban hetenként félórás tanítás keretében tanítják meg a lányokat a csecsemők gondozására. — Megalakitják a fóti «Anyák köré»-t, melyben kéthetenkint népszerű előadásra gyűjtik össze az anyákat a gyermeknevelés, ápolás alapelveinek megtanitására. . . .

Örömmel emlékezünk meg a jótékonyságnak erről az egyedülálló és legracionálisabb módjáról, mely az egyéni segítésen kívül az egész nemzetnek használ, mert hivatva van a világháború előidézte nagy vérveszteségnek részbeni pótlására a gyermekhalandóság redukálása útján. Vajha e néhány sor megihletné más vidékek nemeslelkű úrnőit, hogy a jótékonyságnak e ragyogó mintaképét utánozni próbálnák. Mi pedig tovább figyeljük a fóti eseményeket, hogy a páratlan jószívű grófnő, aki a szociális problémák megoldásában ritka genialitást mutat, micsoda újabb intézménnyel lepi meg híveit.

*

A szolnoki állami polgári leányiskolában május 1-én délelőtt 10 órakor megható, lélekemelő kárpáti ünnepélyt rendeztek.

Az intézet nagyterme pazar díszbe öltözött. Ő felsége és hű szövetségesünk uralkodójának arcképei, lobogók, cserfalombokból és borostyánból font koszorúk lepték el a falakat és oszlopokat. Köztük mindenütt ott büszkélkedett hazánk nagy és kis címere. A sarkakban és emelvényen babérfák, pálmák, valamint a tavasz nyiló, illatos virágai.

A Himnusz eléneklése után alkalmi verseket szavaltak, egy tanítónő az ünnepély jelentőségét méltatta s a Szózat eléneklésével fejeződött be az ünnepély.

A nagy számban megjelent érdeklődő szülők szemében a mélyen meghatottság könyei csillogtak s a kárpáti falvak felépítésére, e nemes és szent célra 1622 K 44 f-t gyűjtöttek a növendékek, mely összeget az intézet h. igazgatója még aznap délután elküldött «A háborúban feldult tűzhelyeket újra felépítő országos bizottság»-nak.

Az ünnepély után pedig délután a növendékek tanítóik vezetése mellett kivonultak a temetőbe, a nagyterem összes virágdíszét magukkal kivitték s a város kórházaiban hősi halált halt katonák sírjaira hintették s a közös nagy emlékoszlopot is körülfonták koszorúkkal, majd meghatóan, szívhez szólóan elénekelték a Himnuszt és a Szózatot.

*

Személyi hírek.

Bründl Ödönné, a soproni állami felsőbb leányiskola tanítónője április végén nyugalomba vonult. Bründl Ödönné 34 évig állott a nőnevelés szolgálatában s működésének egész idejét a soproni, kezdetben városi, később állami felsőbb leányiskolánál töltötte. Hosszú, eredményes működését jellemezte az anyai szigor, rendszeretet, törhetetlen magyar érzés.

Resch Olga, fertőfehéregyházi tanítónő hosszú szenvedés után április 24-én 20 éves korában meghalt.

Állásváltozások: Grynaeusz Anna nevelőnő Kékkőn,

Ötömösi Olga helyettes tanítónő a mohácsi állami polgári fiú iskolában,

Sebestyén Olga helyettes tanítónő a dombóvári magán polgári leányiskolában,

Székely Erzsébet tanítónő a galántai magán polg. leányiskolában,

Ungár Ilona helyettes tanitónő a székes fővárosnál.

Giller Piroskát eljegyezte *Pathy János*.

KÜLFÖLDI LAPSZEMLE.

Frauenbildung. Különböző kedélyhangulatban vagyunk ma, de azért bizonyosan mindnyájan egyforma jóérzéssel fogadjuk a *március*-i füzetet. Hogyne! Hiszen nagy vezető cikk foglalkozik az *ifjúságvédelem*-mel. Dr. Hertha *Siemering* három évét áttekintve, óriási haladásról számol be és még több reménnyel biztat, mikor célokat tűz a jövő elé. Legfőbb célja, végső konkluziója, hogy necsak a fiatalokat, necsak a személyeket védjük, hanem óva óvjuk magát a lelket, a fiatalosságot, azt, amire a háborúban olyan égető szükség van és amit a mélységes gyászban annyi veszedelem fenyeget. A természetes derű, a messzire kiható erkölcsi erő, az egészséges, tiszta edzett emelkedettség — ez az, amiért sok mindent kíván.

Örül neki, hogy a békés ifjúsági intézmények gyarapodtak és hogy velük párhuzamosan, de nem hátrányukra, fejlődtek a háborús alkotások. Örül annak a mindent átható, mindenkit összekapcsoló élénk eszmecserének, mely az ifjúságvédelmi technikai eljárásokat egyöntetű virágzásra juttatta és azért semmi lényegesben el nem mosta az eredeti egyéniséget. Az élő szó mellett máris könyvekkel, folyóiratokkal operálnak, a *főcentrum* mellett összeállnak kisebb gócokba is, azután soha meg nem szünnek rendszeres kiképzéssel új erőket gyűjteni a régiek mellé, a régiek vezetése alá. Gondosan útját álljak minden olyan tömörülésnek, mely felekezeti vagy más szétforgácsolásra meg egyoldalúságra vezetne, annak azonban nagyon örülnek, hogy főleg ipari és kereskedelmi körökben mindig jobban meg tudják nyerni a munkaadók szivét és önzetlen belátását. A komoly *korszellem segítségével* megnyerték azokat a túlságos szabadgondolkozású és túlságos szabadviselkedésű ifjú társaskörökét is, melyek eddig nagyon hangsúlyozták a természetes egyéniség korlátlan jogait.

Kimondják azt a meggyőződésüket, hogy az egyesületi élet inkább a jobb társadalmi köröknek való. Azután ettől függetlenül állítják, hogy a nő kevésbbé hajlandó egyesületi munkára, mint a férfi, és hogy ebben a tekintetben eddig igen kevés a tapasztalati anyag a továbbépítés különböző pedagógiai szempontjaihoz.

Minden téren meg akarják rögzíteni azt az általános lelkesedést, ami ma uralkodik. Bár rögzítenék meg alaposan a lázas hullámzás dacára, a nőnevelésben is legalább azt az aránylag kevés egyesületi tapasztalatot, ami mégis akad. Bár gyűjtenék szorgalmas invencióval azokat a vonzó, családias, intim epizódokat, melyek a sokaság leve-

gőjét is melegséggel járják át, melyek hivogatóak a magasztos közösségben a nőre is!

Oberlehrer dr. *Ganzenmüller* szól még néhány szót a lyceum-i *történettanítás*-hoz. Az eddigi anyag egyrészét átutalja az anyanyelv keretébe, mert hiszen ennek a szellemét, ennek a hazaszeretetét ugyis minél intenzivebbé kell tenni. Az ó-kori dolgokat szívesen elengedi egészen, mert lyceum-ról, német nemzeti lyceum-ról van szó. A legújabb kor alapos megértését nagyon kívánja; kívánja a külső- és belső politikai helyzet történelmi felfogását, Németország feladatának a világos áttekintését és az egyén határozott, biztos elhelyezkedését a közös munkában.

A mindennapi élet gyakorlati szövevényéhez szép ellentétül simul hozzá Direktor *Töwe* cikke a *művészettörténet*-ről. Ő szakember a lyceum-i művészettörténet tanításában, szívéhez nőtt ez a tárgy és fél, hogy szó nélkül, zajtalanul letünik a látóhatárról mindavval a sok értékessel, amit magábanfoglal. Annál inkább fél, mert a német nem a forma, nem az ízlés embere, a művészetben nagy alkotó-erőt nem tanusított soha. Félelmét csak az enyhíti, hogy otthonában szereti a szépet és a nőt nagyrabecsüli, mint ennek a szépnek a legfőbb ápolóját.

Azután meg vigasztalja, hogy ezen a téren a módszerbeli felfogás sokat haladt; ez a módszer csupa emberi lélek, csupa teremtő ihlet, csupa korszellem; szakított az élettelen adathalmazzal. «Emel az eszményi világba, az ideálok légkörébe».

A mai művészettörténet gyarapítja azt a sok meleg forrást, melyből itt vagy ott egyszer csak feltör az «égi láng». Ki tudja, hogyha majd elül a sok erőfeszítés, a sok küzdelem, talán a német is lesz alkotó a szépben is? És ki tudja, nem fog-e ehhez nagyon hozzájárulni az iskola, az az iskola, mely egy-egy órára nem egyéb, mint sok-sok terem, ahol a fiatalok lelkesülnek, gyönyörködnek?!

*

Eredeti, megkapó felfogást pendít meg az *irodalmi ismertetés*-ben dr. Edmund *Sallwürk*, mikor a német nyelvtan-ról van szó. Szerinte a leányok annyi idegen-nyelvet tanulnak, ezekben annyiszor van szükségük nyelvtanra a nyelv kedvéért, hogy ott, ahol a grammatika öncél, jó azt a minimumra redukálni, mert különben unalmas teherré válik. Ugyanő ajánlja Marta Siber-től: Wegweiser zur Beobachtung der Muttersprache; ő felsőbb osztályoknak megfelelő szemelvényeket válogatott össze kiváló íróktól, hogy szövegen, és még hozzá ilyen szövegen, úgy éreztesse meg az anyanyelv szellemét. — Méltán emlegetik, mint a német szorgalom tipikus termékét Schmieder könyvét; 5220 dolgozatot iratott az október 18-i élményekről mindenféle korú növendékekkel; tanulmányozza bennük a sokféle gondolatmenetet. Dicséri Lederer-t, ki ügyes kísérletet tett arra, hogy egyikmásik Ibsen-dráma bevonuljon az iskolába.

A nőmozgalom-nak sok kiváló, komoly könyve akad; élénk érdeklődést keltenek, több kiadást érnek. Az újabbak közül való Frau Elisabeth Gnauck—Kühne-től a Dienstpflicht. Már a háborús tapasztalatokból került ki ez a kötet elmélkedés!

Külön rovat is van iskola és háború címén. Minket közelről érint az az intés, hogy nemzetgazdaságtan-ról beszéljenek a lányoknak az iskolákban és még pedig hozzáértő képzett erők; megfelelő szakmunka van már eddig is sok, még pedig javarészben nőktől.

Nagyon dícsérik Martin Fassbender-től: Wollen eine königliche Kunst. Mondják, hogy a katholikus világnézetből indul ki, a katholikus erkölcsi erőre támaszkodik, de azért nagy hasznát veheti mindenki, felekezeti különbség nélkül.

A *közlemények*-ben felmerül az a terv, hogy a lyceumban csak az egyik idegen-nyelvet tanítsák, de a másiknak a kiválóbb szellemi termékeit olvassák heti egy-egy órában anyanyelven.

A tömegélelmezés helyes ellátására szakiskola nyílik meg a nők számára; néhány hónapig tart; ad elméleti tanácsokat és vezet a prakszisban is.

Gyakori a panasz, hogy a nők háztartási, ipari és kereskedelmi képzettsége nagyon gyenge; kívánják a nőiskolában ennek a szempontnak az érvényesítését, várják a nők hozzászólását. A buzgalom hevében itt-ott kicsit túloznak is; t. i. van olyan hang, mely ebben a szakmában kizárólag női vezetést óhajt, pedig sok helyes és ideális intézkedés fakadhat abból, ha az apák, a férjek, a testvérek szintén elmondják, hogy milyennek is szeretnék maguk körül, az otthonukban, azt a sokat emlegetett jótékony női szellemet. Most ne tehessék meg, mikor ők most kezdik csak kérdezni a nőket a fiúk neveléséről?!

*

A *negyedik szám* leginkább szociális kérdéseket tárgyal. Pauline *Gruss* részlelesen kitér arra, hogy mikép kell tanulnia és tanítania *társadalomtudományt az elemi iskolai tanítónőnek*. A háború friss benyomásai alatt gondolkoznia kell arról, hogy mivel tartható fenn továbbra is az összetartás, az egyesség. Ajánlja a gazdasági élet tanulmányozását, annak a kutatását, hogy milyen befolyással vannak a gazdasági viszonyok az ethikára. Szükségesnek tartja, hogy a magános nőkben is erősen felébredjen a közélet terén az anyai szeretet különböző megnyilatkozása. Mivel az apák a harctéren vannak, a nőktől várja, hogy az önuralom nagy jelentőségét egész fenségében felfogják és arra ráneveljenek. Azután fordítva, igyekszik világossá tenni azt is, hogy a nemzetgazdaságra viszont milyen nagy befolyással van akárcsak messziről is, az érzéki erő, a fegyelmezett életbölcsesség. Szóval, próbálja terjeszteni minél szélesebb körben az anyagi javak nőies megbecsülését, de olyan nőiességre apellál, mely sem nem garasoskodik, sem az érzelgősségnek nem enged, hanem nemes szívvel szemébe néz a pénz lényegének és igyekszik megszépíteni a megszerzését épúgy, mint a felhasználását.

Dr. Friedrich *Wornecke* közli, hogy ő már beiktatta az *iskolai olvasmányok közé* a belga *háborús iratokat*, azt, ami diplomáciai izenetváltás volt a háború kitörése előtt. Tette ezt történelemórán, és ragyogó képet kapott a német lelki-nagyságról, a német dicsőségről, a soha álmodni sem mert német sikerről.

Fritz és Hanna *Winther* a *női közszolgálati év* háztartási gazda-

sági és földmívelő irányairól beszél. Főelve, hogy az első kísérletek nem végezhetők mással, mint néhány önkéntes tanítóval és önkéntes tanulóval, mert sokat meg kötelezően nem lehet nekivinni a kezdet nehézségeinek. Noha ő mindjárt a kezdettől testi-lelki erőt, jóleső edzettséget vár. A tapasztalatok leszűrését, a tervszerű továbbfejlesztést elsősorban olyan országos szervezetre szeretné bízni, melyben a hatóságok is tevékeny, nekik megfelelő működést fejtenek ki Nyereségnek tartja, ha ennek a mozgalomnak a nyomán mindenki jobban belátja, hogy mennyit ér az élet apró-cseprő, mindennapi gyakorlati gondjainak a helyes lebonyolítása.

Anna *Meyer, az özveggyé lett tanítónők érdekében* szólal fel, még pedig azok érdekében, kiknek gyermekeik vannak. Jónak tartja az államra, hogy ők álláshoz jussanak, de sürgeti számukra a megfelelő családi pótlékot. Evvel a pótlékkal jó lakást, jó háztartást, kellemes társadalmi életet óhajt nekik teremteni és biztosítani a gyerekek helyes felnevelését. Példaadó szociális cikk, amennyiben tipikus gyakorlati képet nyújt szavainak az illusztrálására.

Hedwig *Jahnow* evvel szemben *a férjes tanítónő* hivatalos rátermettségét kutatja. Az alaphangja az, hogy a családanyai, meg a háziasszonyi feladatok egymással sokban ellentétesek, tehát gyengítik egymást, Mások szerint meg talán felfrissülést és lelki gazdagodást von maga után az egyesítésük!

Az *irodalmi rovat* megemlékezik Chun és Johannsen: «Allgemeine Biologie» című munkájáról. mely a biztos természeti törvényeket nyomozza és főleg arra a kérdésre tér ki behatóbban, hogy a nem veleszületett, hanem csak szerzett tulajdonságok hozhatnak-e már létre új alakulatokat. Megbeszélik Richard Wicke művét: Sprechen, Singen, Musik; ez a szerző ugyanis az említett tárgyakat ép úgy, mint a rajzot, sőt a kézimunkát is, abból a szempontból tekinti, hogy mennyiben mozdítják elő a gyermek közlékenységi vágyát.

Szóvátesznek 27, azaz huszonhét iskolakönyvet a német nyelv- és irodalom lendületes, hazafias tanításához. Jellemző hangulatot ad p. o. ez a felirat: Verdeutschungen: Wörterbuch für das tägliche Lebens. — Azután igen büszkék Walther Eggert Windegg könyvére, mely gazdag gyűjteménye a hazafias szépirodalomnak.

A *hírek* közlik, hogy Hamburg ban megnyilt egy női főiskola, ahol nőtanárokat is képeznek ilyen intézetek számára.

A Jugendheim-Egyesület szociálpedagógiai szemináriuma külön kurzust szervezett azok számára, kiket egyenesen a gyermekvédelmi tanácsban óhajt látni. Mikor a család, iskola, egyház és hatóság együtt dolgozik, akkor óhajtja, hogy megnyilatkozzék ott az arravaló, képzett nők szelleme is.

Schmidt Mária.

BEKÜLDÖTT KÖNYVEK.

Dődy: A legyőzhetetlen ország. Lampel R. kiadása, Budapest, 1916, 138 l. Ára 2 K.

Dr. Valentényi Gáspár: A felsőkereskedelmi iskolák kialakulása és eloszlása hazánkban. Egy térképpel. Budapest, Pátria nyomda. 1916, 19 l.

A Magyar Könyvtár legújabb füzetei:

785—786. *A világháború naplója VIII.* Ára 60 f.

787—788. *A világháború naplója IX.* Ára 60 f.

809. *Kenedi Géza: Naiv emlékiratok.* Ára 30 f.

810—811. *L. Ganghofer: A zarándokút. Fordította: Benedek Marcell.* Ára 60 f.

813. *A. Castell: A Hadipilóta. Fordította: Benedek Marcell.* Ára 30 fillér.

814. *Heltai Jenő és Makai Emil: A királyné apródja.* Ára 30 f.

815. *Pásztor József: Emberkék.* Ára 30 f.

A szerkesztésért felelős: *Dr. Vásony Lajos.*